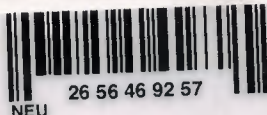

SUNULAN : PROF. DR. FİKRET KUTSAL
HAZIRLAYAN : MUSTAFA TABAR
OKUL NO : 960882
BÖLÜM : İŞLETME
KONU : TÜRKİYE'DE DÖVİZ BÜROLARI

G İ R İ Ş

I - Döviz Bürosu'nun Tanımı

- A) Kavram
 - 1) Para
 - 2) Kambiyo
 - 3) Efektif
 - 4) Döviz
 - 5) Transfer
 - 6) Konvertibl Döviz
 - 7) Parite
 - 8) Kur

II - Kambiyo Uygulamasını Ülkemizde Yönlendiren Yasalar

- A) Kapsam
- B) T.P.K.K.H. Kanunu
 - 1) Tarihçe ve Yürürlük
 - a) 1. Madde
 - b) 2. Madde
 - c) 3. Madde

III - Paranın Tarihçesi

- A) Tartı Para
- B) Sayı Para
- C) Osmanlı imparatorluğunda Altın Para
- D) Osmanlı imparatorluğunda Gümüş Para
- E) Osmanlı imparatorluğunda Bakır Para
- F) Osmanlı imparatorluğunda Kağıt Para
- H) Cumhuriyet Döneminde Kağıt Para

IV - Merkez Bankası 31

V - Uluslararası Para Sistemindeki Gelişmeler 34

VI - iç Gelişmeler

**VII - Döviz Büfelerinin Kurulmasına ve Faaliyetine ilişkin
Tabliğ**

- A) izin Belgesi
- B) Kuruluş izni ve Şartları
- C) Faaliyete Geçiş Şartları
- D) Şube Açma
- E) işyeri Nakli
- F) Hisse Devri
- G) Faaliyet Konusu
- H) Hesap ve Belge Düzeni
- I) Faaliyetin Durdurulması
- K) Yetkili Müessese Ünvanını Koruma
- L) Bilgi verme
- M) Denetim
- N) Sıradan Döviz Büroları
- O) interbank Para Piyasalarına Kayıtlı Döviz Büroları
- ö) Altın Piyasalarına Kayıtlı Döviz Büroları

**VIII- 1994 Nisan Krizinden Sonra Döviz Büroları için Yasal
Düzenlemeler**

**IX - Altın ve Döviz Bürolarının istanbul Tarihi Yerleşim
Merkezi**

X - Döviz Bürolarının Geleceği

xi - Bibliyografya - - - - - 64

I- DÖVİZ BÜROSUNUN TANIMI:

A) Kavram

Dünyadaki dolar paritesi baz alınarak konvertibl olan ve konvertibl olmayan paraların fiyatlarının tespit edilip bu paraların diğer başka paralara çevrilmesi işlemini yapan yetkili müesseselere döviz bürosu denir. Kısaca bir ülkenin parasının başka bir ülkenin parasına çevrilmesi işlemini yapar.

T A B L O : 1

ÖRNEK:

DöVİZ CİNSİ	ALİŞ	SATIŞ	PARİTE	DÜNYADAKİ PARİTE
AMERİKAN DOLARI	164.600	165.300	1.0000	1.0000
ALMAN MARKI	90.300	91.000	1.8228	1.8202
AVUSTURALYA DOLARI	122.050	123.700	1.3486	1.3380
AVUSTURYA ŞİLİNİ	12.810	12.940	12.8493	12.7525
BELÇİKA FRANGI	4.360	4.410	37.7522	37.4330
DANİMARKA KRONU	23.550	24.000	6.9893	6.9083
FİN MARKI	30.000	30.450	5.4866	6.4254
FRANSIZ FRANGI	26.780	27.000	6.1463	6.1285
HOLLANDA FLORİNİ	80.000	80.700	2.0575	2.0491
İSPANYOL PESETASI	1.059	1.085	155.4296	153.3500
İSVEÇ KRONU	20.480	20.900	8.0371	7.9425
İSVİÇRE FRANGI	109.150	110.100	1.5080	1.5034
İTALYAN LİRETİ	92,50	93,10	1.779.4594	1.774.7000
JAPON YENİ	1.375	1.410	119.7090	118.4500
KANADA DOLARI	117.000	118.850	1.4068	1.3943
KUWEYT DİNARI	472.500	542.900	2.8687	2.8580
NORVEÇ KRONU	21.450	21.900	7.6736	7.5734
İNGİLİZ STERLİNİ	263.500	265.500	1.6008	1.6063
SUUDİ RİYALİ	43.650	44.050	3.7709	3.7500
YUNAN DRAHMİSİ	572	580	287.7622	285.0300

örğ: Tabolada alış $100 \times 164.600 = 16.460.000$

satış $100 \times 165.300 = 16.530.000$

0.001 K.G.V $16.530 = 16.546.530$

Halk arasındaki tanımı ise ellerindeki Türk Lirasını, enflasyona karşı değerlendirmek amacıyla kısa veya uzun vadede hedef seçtikleri parayı; istedikleri dövize çevirebildikleri bürodur.

Kamu Hukuku anlamı ise Yetkili Müessesedir.

T A B L O : 2

1924 - 1995 Yılları arasında 1 Amerikan Doları'nın Türk Lirası karşılığı:

1924 Yılı İsmet İnönü Başbakan	90 Kuruş
25 Şubat 1930, Türk Parası K.K.	1 Lira 30 Kuruş
1 Eylül 1939, 2. Dünya Savaşı	1 Lira 30 Kuruş
Ağustos 1945, Savaş bitiyor	1 Lira 30 Kuruş
7 Eylül 1946, Recep Peker Başbakan	2 Lira 80 Kuruş
14 Mayıs 1950, Adnan Menderes	2 Lira 80 Kuruş
4 Ağustos 1958, Menderes devri	9 Lira 02 Kuruş
Ekim 1965 Süleyman Demirel Başbakan	9 Lira 02 Kuruş
9 Ağustos 1970, S.D. Devalüasyon	14 Lira 85 Kuruş
31 Mart 1974, Dünya Petrol Krizi	15 Lira 14 Kuruş
20 Temmuz 1974, Kıbrıs Savaşı	14 Lira 06 Kuruş
30 Ocak 1977, Irak Petrol Hattı	17 Lira 50 Kuruş
Aralık 1977, 2. MC Hükümeti	19 Lira 25 Kuruş
Temmuz 1979, Bülent Ecevit Başbakan	35 Lira
24 Ocak 1980, Demirel-Özal	70 Lira
12 Eylül 1980, Generaller	80 Lira
Aralık 1983, T. Özal Başbakan	274 Lira
1984 Ocak, Bankalar Kur Yetkisi	300 Lira
31 Aralık 1984, T. Özal	442 Lira 50 Kuruş
31 Aralık 1985, T. Özal	574 Lira
31 Aralık 1986, T. Özal	755 Lira 90 Kuruş
31 Aralık 1987, T. Özal	1.018 Lira 35 Kuruş
31 Aralık 1988, T. Özal	1.813 Lira 46 Kuruş
Temmuz 1989, Konvertiblite ilanı	2.172 Lira
31 Aralık 1989, Y.Akbulut Başbakan	2.311 Lira 37 Kuruş
31 Aralık 1990, Y.Akbulut	2.927 Lira 13 Kuruş
31 Ekim 1991, Mesut Yılmaz	4.924 Lira 13 Kuruş
31 Aralık 1992, Süleyman Demirel	5.550 Lira 85 Kuruş
31 Aralık 1993, Demirel-Çiller	14.150 Lira
31 Aralık 1994, Tansu Çiller	38.500 Lira
30 Mayıs 1995 Tansu Çiller	42.850 Lira

Bu tabloda görüldüğü gibi 1989'lu yıllara kadar Merkez Bankasının sabit kur politikası uygulanmıştır. Bu yıllara kadar kara borsa fiyatları belli dönemlerde bu kurların altında ve üstünde seyretilmiştir. 1989'dan sonra ise yine Merkez Bankası kontrolünde bankaların ve döviz bürolarının bulunduğu interbankta fiyatlar belirlenmiştir. Buna rağmen yine de konvertibl bir piyasa değildir. Çünkü Merkez Bankası piyasaya müdahale etmektedir.

Döviz bürosu kavramını incelerken aşağıdaki terimlerin bilinmesi gerekir.

1) PARA:

Para ödemelerin ve alışverişlerin yapılması, mal ve hizmetlerin değerlerinin ölçülmesi, değerlerin biriktirilmesi için, ekonomiye yön vermede strateji aracı olarak kullanılmaktadır.

Bütün ülkeler artık, paralarını "altın"a bağlamaktan vazgeçmişlerdir.

Günümüzde paranın değeri, altına çevrilme olanağının var olduğu klasik sisteme göre daha az istikrarlı sayılmakta, yabancı paralara çevrilme (konvertibilite) yeteneği de sınırlı bir hale dönüşmüş kabul edilmektedir.

2) KAMBIYO:

italyanca kökenli bir kelimedir. Dar anlamda, Değiştirme, bozdurma, değer ve fiyat anlamlarında kullanılır. Kambiyo, bir ülkenin parasının, diğer bir ülkenin parasına olan değerini ifade ettiği gibi, yabancı ülke paraları üzerinden düzenlenen ticari senetler, çek, poliçe, bono v.s. de kambiyo kapsamı içinde kabul edilmektedir. "Türk Parası Kıymetini Koruma" hakkındaki 17 Sayılı Kararda "kambiyo ve döviz" deyimleri eşanlamlı olarak şöyle tanımlanmıştır:

"Madeni ve kağıt para şeklindeki bütün yabancı memleket paraları ve bu paralarla ödemeyi sağlayan her nevi hesap, belge ve vasıtalar (döviz ve kambiyo) sayılır."

Geniş anlamıyla da (kambiyo) çeşitli paralarla bu paraları temsil eden diğer menkul kıymetlerin ticareti anlamında kullanılır.

Yabancı para ve menkul kıymetlerinin milli para ve menkul kıymetlere çevrilmesine (kambiyo) denildiği gibi, bu çevrilme işleminde esas olan fiyata da (kambiyo) adı verilir.

Kambiyonun konusunu oluşturan yabancı kıymetler; altın gümüş gibi madeni paralar, banknot ve kağıt para gibi itibar belgeleri, çek ve poliçe gibi ticari senetlerdir.

(Döviz Hukuku, 74)

3) EFEKTİF:

Dövizler, yabancı ülkelerin altın veya gümüş külçeleri ile banknot ve diğer ufaklık (madeni) paralarına (efektif) denilmektedir.

Bankacılık dilinde ise, döviz deyimi, efektifler dışındaki dövizler için kullanılır.

4) DÖVİZ:

Yabancı ülke parası ile yazılı çek, poliçe ve bunlara benzer ticari belgeler havale ve efektifler (döviz) adını alır.

Geniş anlamıyla döviz; yabancı ülkelerdeki bir banka nezdindeki mevcut alacaklı hesabı ifade eder.

5) TRANSFER:

iki ülke arasında yapılacak ödemelerde milli paranın, yabancı para karşılığı olarak ödenmesini sağlayan işlemdir. Diğer bir deyimle; transfer, "tahsis" edilen dövizin yabancı ülkeye yollanması işidir. "Tahsis" ise dövizle ödeme yapılabilmesine ilişkin bir ön izindir.

Diğer bir ifadeyle, bankaların yabancı ülkelerde, (muhabir banka) ları bulunur. Borçlunun bankası alacaklının bulunduğu ülkedeki muhabirine bir ödeme emri gönderir ve muhabiri nezdinde bulunan o ülkenin milli parası veya konvertibl bir dövizle, alacaklıya ödemede bulunmasını ister. Bu işleme "transfer" adı verilir.

6) KONVERTİBL DÖVİZ:

Buna "serbest döviz" denildiği de olur; diğer ülkelerin paralarına kolaylıkla çevrilebilen ve o ülke mevzuatı ile ithali ve ihracı serbest bırakılmış döviz anlamına gelir. Amerikan Doları, isviçre Frangı, Alman Markı gibi....

7) PARİTE:

Tarihsel gelişmesi içinde ele almak gerekirse; altın mikyası kullanan iki ülke parasının başabaş nispetinin, başka bir deyişle her iki paranın kapsadığı safi altın miktarının oranına (parite), "muadelet" denir. Günümüz anlayışı ile; iki ülkeden biri para ünitesinin kapsadığı varsayılan altın miktarını değiştirmedikçe parite sabit kalır.

8) KUR:

Kur, fiat veya rayiç anlamındadır. "Kur" kelimesinin değişik şekillerde kullanımı vardır.

-**Esas Kur:** Her nevi alış ve satışlarda döviz fiyatlarını tayin esas olmak üzere tespit edilen resmi kurlara **esas kur** denir.

-**Gerçek Kur:** Kambiyo borsalarında yapılan alım ve satımlarda oluşan kambiyo fiyatlarına **gerçek kur** denir. Döviz kurları peşin alım ve satımlarda farklı, kanun müsaade ettiği takdirde yapılan vadeli alım satımlarda farklı olabilir .

-**Sabit Kur:** Bankaların döviz mevcutlarını kayıtlarına aktardıkları kura **sabit kur** denir.

Buna göre; parasında desimal sistem uygulayan ülkeler için 1 yabancı para birimi = 1 TL dir. Örnek olarak 1464,19 ABD doları, banka kayıtlarına 1464,19 TL olarak işlenir.

Yıl sonunda, bilanço TL üzerinden tutulacağı için, sabit kur üzerinden çalışmış olan kambiyo hesaplarının bilançoya esas olacak bakiyelerini saptamak için bütün dövizlerin gerçek değerine çevrilmesi gerekir. Bu işleme **evaluasyon** denir.

Bu tanımlamaları inceledikten sonra tanımların tümünde en çok geçen kavram dan "kambiyo" nun ülkemizde dayandığı temel yasayı konunun bütünlüğü açısından görmek gerekir.

II- KAMBIYO UYGULAMASINI ULKEMİZDE YÖNLENDİREN YASALAR

A) Kapsam: Döviz Hukuku'na ilişkin uygulamaları Yurdumuzda yöneten Yasa, 1567 sayılı Türk parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanundur.

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Kanun, ekonomik hayatı düzenleyen, ekonomik kamu düzenine ilişkin bir " Kamu Hukuku Düzenlemesi"dir.

Kamu Hukuku Düzenlemesi "Devletin örgütünü, Devlet niteliği ile gös-terdiği faaliyetleri ve haiz olduğu yetkileri bu örgütün kurulması ve faaliyetlerinin yerine getirilmesi dolayısıyla Devletle ve kişiler arasında oluşan bağ ve ilişkileri düzenleyen ve kişilerin Devlet karşısında haiz bulundukları hak ve yetkileri saptayan yasalar olarak" tanımlanabilir.

(Döviz Hukuku, 25, 26)

Devlet anlayışı ve "Devlet'in görevleri" konusundaki düşünce tarzının " sosyal ve ekonomik " alanları kapsar duruma gelmesi; yasaların yapımında, yorumunda ve Devlet yönetiminde anayasal bir emir olarak " kamu düzeni ekonomik kapsamı " nın uygulamacılar tarafından da bilinmesini gerektirmektedir. işte bu düzeni kuran ve döviz hukukuna ilişkin uygulamaları yöneten kanun 1567 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma hakkında kanundur.

"Kambiyo Hukuku" ve "Döviz Hukuku" deyimleri aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Ancak, hukukçuların "kambiyo senetleri" terimi içinde görmeye alıştıkları biçimde "kambiyo" kelimesini değerlendirme eğiliminde olduklarını gözlediğimizden, kambiyo ya ilişkin konulara, herhangi bir karışıklığı önlemek bakımından " Döviz Hukuku " başlığı altında yer vermenin daha uygun olacağı düşünmekteyiz.

Aslında 1567 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanun'a dayanılarak yürürlüğe konulmuş olan 17 sayılı Karar'da üçüncü maddede, "kambiyo ve döviz" terimleri "madeni ve kağıt paralarla ödemeyi sağlayan her nevi hesap, belge ve vasıtalar döviz ve kambiyo sayılırlar" denilmek suretiyle eşanlamlı olarak tanımlanmışlardır.

"Döviz ve Kambiyo" ya ilişkin işlemleri yönlendiren ana kanunları şöyle sıralıyabiliriz:

- 1567 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Kanun ve ona ilişkin mevzuat,
- 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu,
- 2996 sayılı Maliye Bakanlığı Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanunu
- 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu

(Döviz Hukuku, 28)

B) Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun'un Kapsamı ve Hükümleri;

1) Tarihçe ve Yürürlüğe Giriş:

1567 sayılı Kanun, 1929 yılı ödemeler dengesi açığının 111 milyon lira gibi, zamanına göre yüksek bir meblağa ulaşması ve 16 Mayıs 1929 tarihli " Menkul Kıymetler ve Kambiyo

Borsaları Kanunu'nun öngördüğü denetleme tedbirlerinin yeterli olmadığına anlaşılmamasıyla beliren lüzum ve zaruretlere uyularak 25 Şubat 1930 tarihinde geçici bir süre için yürürlüğe konulmuştur.

1567 sayılı Kanun başlangıçta, Hükümetçe T.B.M.M.'ye "Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Hakkındaki 1447 sayılı Kanun'a Ek Kanun Tasarısı olarak sevk edilmiş ve Geçici Komisyonca müstakil bir Kanun şeklinde çıkarılması tercih olunmuştur. Anılan tasarının gerekçesinde, bu tasarı'nın "Milli paranın kıymetinin korunması için gerekli görülecek bazı tedbirlerin alınması icabı hale göre ÖZEL YARARLARIN KISITLANMASI YOLU İLE para kıymetini düşürmeye çalışanların ağır bir şekilde cezalandırılmaları" gereği ifade edilmek suretiyle, amacın sadece paranın dış değerinin korunması değil geniş kapsamlı bir iç uygulamaya yönelik bulunduğu açıkça belirtilmiştir.

(Döviz Hukuku, 29)

a) 1567 sayılı Kanun'un Kapsamını Saptayan 1 inci madde:

1567 sayılı Kanun'un birinci maddesinin 20.2.1954 tarih ve 6258 sayılı Kanunla değişik ve yürürlükteki şekli aynen şöyledir.

"Kambiyo, nukût, esham ve tahvilat alım ve satımının ve bunlar ile kıymetli madenler ve kıymetli taşlarla bunlardan mamûl veya bunları muhtevi her nevi eşya ve kıymetlerin ve ticari senetlerle tediyei temine yarayan her türlü vasıta ve vesikaların memlekette ihracı veya memlekete ithalinin tanzim ve tahdidine ve Türk Parasının Kıymetinin Korunması zımında kararla ittihazına icra Vekilleri Hey'eti selahiyetlidir."

Dikkatle okununca, madde metninin iki bölümden meydana geldiği görülmektedir.

"Kambiyo, nukût, esham ve tahvilat alım satımının ve bunlar ile kıymetli madenler ve kıymetli taşlarla bunlardan mamûl veya bunları muhtevi her nevi eşya ve kıymetlerin ve ticari senetlerle tediyei temine yarayan her türlü vasıta ve vesikaların memlekette ihracı veya memlekete ithalinin tanzim ve tahdidine" dair Bakanlar Kurulu'na yetki veren kısmın ihtiva ettiği hükmün belli bir alanda, sınırları ve kapsamı tayin edilen yönlerde idare'ye tanzim görevi verildiği görülmektedir.

(Döviz Hukuku, 30, 31)

b) Kanun'un ikinci Maddesi:

1567 Sayılı Kanun'un ikinci maddesi 16.12.1942 tarih ve 4328 sayılı Kanun'la değiştirilmiştir. Maddeye göre:

"Bu kararlar, (Türk Parası Kıymetini Koruma) başlığı altında Resmi Gazete'yle ve Maliye Vekaletinin münasip göreceği diğer neşir vasıtalarıyla neşir ve ilan olunur.

Kararın yürürlüğe girmesinde Resmi gazete ile yapılacak neşir ve ilan esas olup, bu gazete ile neşredilen kararlar başka vasıtalarla neşir ve ilan edilmiş olsun olmasın metinlerinde mer'iyet tarihi varsa o tarihten, yok ise Resmi Gazete ile neşredildiğinin ertesi gününden itibaren Türkiye'nin her tarafında yürürlüğe girer."

(Döviz Hukuku, 44)

c) Kanun'un Üçüncü Maddesi:

1567 Sayılı Kanun'un üçüncü maddesi 20.2.1954 tarihinde 6258 sayılı Kanun'la değiştirilerek bugünkü haline getirilmiştir. Maddede, Kanun'a aykırı davranışları müeyyidelendiren (yaptırımlandıran) cezalar getirmektedir:

- Kararlara Aykırı Davranma:

Bakanlar Kurulun'ca 1567 sayılı Kanun'un birinci maddesinde dayanılarak anılacak kararlara aykırı hareket eden gerçek ve tüzel kişiler hakkında ağır para cezası ve 7 aydan 5 seneye kadar ticari ve mesleki faaliyetten men'i cezası ile birlikte, gerçek kişilerle, tüzel kişilerin müdür ve fiilden iştiraki olan memurları, para cezasına ilave olarak 7 aydan 5 seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Ancak, karara aykırı olan fiil, Kanun'un birinci maddesinde yazılı kıymetlerin izinsiz olarak memleketten çıkarılması veya izinsiz olarak memlekete sokulması veya bunlara teşebbüs edilmesi mahiyetinde ise hükmolunacak para cezası ya kalanan eşya ve kıymetlerin değerlerinin de üç mislinden ya kalanmaksızın kaçırılana eşya ve kıymetlerin değerlerinin de beş mislinden az olamaz.

- Verilen Beyannameye Aylırı Davranma:

Türkiye'ye giren ve Türkiyeden çıkan yolculara, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki karara göre, ithali veya ihracı menedilmiş veya izne tabi tutulmuş olan kıymetler bildirilir ve kendilerinden yazıl olarak bir beyanname alınır. Bu beyanname alındıktan sonra, yolcunun üzerinde veya eşyaları arasında yazılı beyan hilafına çıkan kıymetlerin tutarı, belirlenen tutarı geçmezse yalnız bu kıymetlerin müsaaderesi ile iktifa olunur. Beyan dışı çıkan kıymetler belirlenen asgari tutardan fazla, azami tutardan az ise, hamiline üç misli ağır para cezası hükmolunur ve mezkûr kıymetler müsaadere edilir.

- Döviz Kaçakçılığı Yapma:

Bir defaya mahsus olsa dahi, her türlü mal, kıymet, hizmet ve sermaye ithal ve ihrac edenler veya bu işlere tavassut edenler veya bankacılık ve milletlerarası nakliyat ve sigor-

tacılık işleriyle uğraşanlar veya komisyonculuk yapanlardan bu muameleleriyle ilgili olarak dışarda tekevvün eden alacaklarını, Kanun'un birinci maddesi uyarınca çıkarılacak kararlar hükümlerine göre ve bu kararlarda tayin edilen müddetler içinde memlekete getirmeyenler; kendilerine ait ithalat ve ihracatla diğer işlerinde döviz kaçırmak kastıyla muvazaa- lı muamelelerde bulunanlar veya bu nevi muamelelere teşebbüs edenler; resmi makamlara ibraz edilen fatura ve vesikalarda tahrifat yapmak veya icabı hale göre düşük veya fazla kıymet- li fatura ve vesikalar tanzim etmek veya ettirmek suretiyle dışarıya kıymet kaçıran, dışarıda kıymet bırakan veya bu fi- illere teşebbüs eden gerçek kişiler belirlenen Türk li- rasından az olmamak üzere, memlekete getirmekle mükellef ol- dukları veya kaçırdıkları ya da kaçırmaya teşebbüs ettikleri kıymetlerin Türk Parası ile tutarlarının beş misli ağır para cezasıyla birlikte gerçek kişilerle tüzel kişilerin müdür ve fiilde iştiraki bulunan memurları 1 seneden 5 seneye kadar a- ğır hapis cezasıyla cezalandırılacakları gibi, bu cezalara i- lave olarak 1 seneden 5 seneye kadar yukardaki işlerden her- hangi birisi ile iştigalden de men olunurlar.

(Döviz Hukuku, 45,46,47)

Kambiyoyla ilgili hususları bu şekilde gördükten "sonra kambiyo" nun da ötesinde ana değer olan "para" ve "paranın tarihçesi" ni incelemek, bizi konunun daha derinine indire- tir.

III- PARANIN TARİHÇESİ

A) TARTI PARA: Önceleri mal olarak kullanılan altın ve gümüş- ten zamanla, tartılmak suretiyle değişim aracı olarak da ya- rarlanılmaya başlandığını görüyoruz. Örneğin, çok gelişmiş, canlı ticaretine karşın Birinci Babil Devleti (M.ö.1800-1500) sayı para aşamasına henüz geçemediğinden, tüm ticaretini tartı para vasıtasıyla yürütmeye çalışmıştır. Babil'in önemli banker ailesi olan Muraşular'a ait hesaplarda para birimi olarak, "stater" adıyla anılan gümüş tartı parası esas alın maktaydı. Kayıtlarda geçen, örneğin, 10 "min statar" 10 birim ağırlı- ğında gümüş parayı ifade etmektedir. Zira "min" Babil'in a- ğırlık ölçüsüdür.

Eski Roma'da değişim aracı olarak "As rude" adıyla bilinen, 327 gram ağırlığında, kaba ve şekilsiz olarak dökülmüş bronz külçesi kullanılmaktaydı. Pazar ekonomisinin gelişimiyle birlikte, aynı ağırlıktaki ve daha düzgün dökümlü bronz külçesi imparator Servius Tullius döneminde, "As signatum" adıyla piyasaya verilmiştir. Takriben M.ö. III. yüzyıla kadar kullanılmış olan "As signatum" isimli tartı paraya devletçe vurulmuş damga, paranın taklit edilmesini önleyip, güvenle kullanılmasını temin ediyordu.

Roma'nın ilk sayı parası, bu tarihten sonra çıkartılmış bulunan ve "As grave" adıyla tanınan bronz paralardır.

Bölünebilirliği nadir, dolayısıyla değerli oluşu, kolay tanınması, muhafaza ve nakliye sırasındaki rahatlık, altın ve gümüşün külçe halinde dahi olsa, tartıyla para olarak kullanılmasının nedenleridir.

Öte yandan, her yerde hassas terazi bulunmaması, tartı işleminin zaman alması, büyükçe külçelerle küçük çaplı ödemelerin yapılamaması gibi hususlar, tartı paranın sakıncalarını teşkil etmekteydi.

(Tarihte Para, 22)

B) SAYI PARA: Hindistan'da, aşağı indus kıyılarında bulunan Mohenjo-daro yöresinde Hintli arkeolog Dr. Barneji tarafından yönetilmiş kazılarda, M.ö. 2900 yıllarında basılmış olduğu belirlenen sikkelere rastlanmıştır. Ekonomi tarihinde bilinen en eski sayı paralar şimdilik bunlardır. Aradan takriben 2000 yıl geçtikten sonra, sayı paranın bu kez Anadolu'da kullanılmaya başlanmış olduğunu görüyoruz.

Batı Anadolu'da M.ö. 620-546 yılları arasında hüküm sürmüş olan Lidya devleti, Yunan kültürüne sahip olup, hareketli ticareti yardımıyla zenginleşmiştir. Başşehir Sardes, Ege kıyılarında işlek ve gelişmiş bir liman kenti idi. Lidya kralı Gyges tarafından bastırılmış olan paraların değeri devletçe garanti ve tasdik edilmiştir. Özellikle Akdeniz bölgesinde uzunca bir süre tedavül etmiş olan bu para, "elektrum" adı verilen, üçte iki oranında altın ve üçte bir oranında da gümüş içeren bir alaşımdan basılmıştır.

Lidya'nın son kralı Kroisos (Krezüs) tarafında bastırılmış oval şeklindeki altın ve gümüş sikkelerin üzerindeki mitolojik hayvan kabartmaları ustaca işlenmiştir.

Lidya sikkeleri Atina sitesi yönetimince de benimsermiş ve Yunanistan'ın "Loriyan" yöresinde bulunan gümüş yatakları sikke basımına tahsis edilmiştir. Para birimi olarak drahmi (drachme) adını verdikleri 4,36 gram ağırlığındaki gümüş sikkeyi kabul eden Atina sitesinde, "Drahmi" nin alt birimleri olarak demirden basılmış ince levhalar kullanılmaktaydı; Üzerinde "Loriyan baykuşu" nun kabartması bulunan, binde 986 ayarındaki "Drahmi" bu yüksek ayar nedeniyle kısa sürede Akdeniz bölgesinin aranan parası olma konumuna erişmiştir. Drahminin üst birimleri olarak, 100 drahmiye 1 "min" 6000 drahmiye ise 1 "talent" adı verilmekteydi.

Kartaca ise, Romalı lardan kırk yıl önce, M.ö. 400 yılında sayıyla tedavül eden parayı kullanmaya başlamıştı.

Roma imparatorluğu'nun sayıyla ölçülen ilk parası M.ö. 360 yılında bronz döküm olarak basılmış idi. "As grave" adı verilen bu para, üç kişilik bir komisyonun (Tres viri monetales) denetiminde Juno Moneta tapınağında basılmaktaydı. Fransızca'daki "monnaie" ile İngilizce'deki "money" kelimeleri bu tapınağın adından gelmektedir.

Roma imparatorluğu'nun gümüş parası olan "denier" ilk defa, M.ö. 280 yılında tedavüle verilmiştir. Atinalıların drahmi'sinin benzeri olan ilk "denier" ler 4,55 gramdır. Kartacayla yapılan Pön savaşları (M.ö. 264-146) devletin ekonomisini sarstığından, "denier" lerin ağırlıkları zamanla 4 gram altına düşürülmüştür. imparatorluk dönemine kadar altın para çok nadir basıldığından, gümüş drahmi Roma'ya M.ö. 280 yılında itibaren gümüş monometalizm rejimini getirmiştir.

(Tarihte Para, 22,23)

C) OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ALTIN PARA

Osmanlı imparatorluğun'da altın kanuni para, tedavül aracı niteliğindeydi. Türkiye Cumhuriyeti'nde altının böyle bir niteliği ve işlevi yoktur.

Osmanlılar'da ilk altın paranın Fatih Sultan Mehmet zamanında 1477 yılında basıldığı anlaşılmaktadır. Bundan önce Osmanlı Sultanları bakır ve gümüş paralar basmışlar, bunun

yanında yabancı ülkelerin altın paraları (Venedik Dukat altınları gibi) kullanılmıştır. Fatih Sultan Mehmet tarafından bu paralara "sehle" mührü vurulmuştur.

"Fatih Sultan Mehmet'in 1478 (Hicri 883) yılında bastır-
dığı Sultani filori, freng-i flori ile aynı kıymettedir. Sul-
tani Filorinin akçe ile olan paritesi sonraki yıllarda gide-
rek yükselmiş ve 1 Sultani filorinin değeri 1478 yılında 45
akçe iken, 1510 yılında 54 akçeye ulaşmıştır."

(Tarihte Para, 73)

Osmanlı paralarının ağırlık ve ayarının, gümüş parada da
gözleendiği üzere, devletin gücüne yada güçsüzlüğüne paralel
bir seyir takip etmiş olduğu hususu, tablodaki bilgilerden
anlaşılmaktadır.

imparatorluğun Evreleri	Basıldığı Dönem	Ortalama Ağırlığı	Ayarı	Kaç Çeşit Basıldığı
Kuruluş Dönemi 1299-1451 II. Mehmet'in ölümü		(Altın sikke darbedilemedi)		
Yükselme Dönemi 1451-1579 Sokullu Mehmet Paşa'nın idamı	1451-1595	3.45 gram	23-24 Ayar	106 çeşit
Duraklama Dönemi 1579-1699 Karlofça Andlaşması	1595-1703	3.28 gram	23-24 Ayar	82 çeşit
Gerileme Dönemi 1699-1792 Yaş Andlaşması	1703-1800	3.02 gram	18-27 Ayar	53 çeşit
Yenileşme Dönemi 1792-1839 II. Mahmut'un ölümü	1800-1839	2.32 gram	17-22 Ayar	31 çeşit
Tanzimat Dönemi 1839-1876 II. Abdülhamid'in ölümü	1839-1876	7.20 gram	22 Ayar	9 çeşit

(Tarihte Para, 77)

D) OSMANLI İMPARATORLUĞUN'DA GÜMÜŞ PARA

Altın ve gümüşün dünyadaki değerlerinden oluşan dalgalanmalar sürerken Osmanlı Devletinin para sisteminde kargaşa müşahade edilmektedir. Osmanlı Bankası'nın banknot sistemi gelişmemiş, hükümetin bastırdığı kaimelere karşı halk ve piyasa güvensizlik göstermiştir. Ülke dahilinde gümüşe yüksek değer takdir edilmiş olması, dışardan getirtilen ucuz gümüşün altın ya da gümüş sikkeye çevrilmesine yol açmaktaydı. Ne var ki, halkın altın iddiharı (alışkanlığı), altının ülke dışına sızan miktarını nispeten düşük tutmaktaydı. Dünya gümüş fiyatlarındaki süratli düşüş ve bunun Osmanlı ekonomisinde yol açtığı tahribat, Osmanlı yönetimince uzun bir süre farkedilememiştir. Nihayet 1878 yılında alınan bir kararla, serbest gümüş sikke basımına son verilerek, yalnız devlet hesabına gümüş para basılma usulü kabul olunmuştur. 1879 yılında çıkartılmış Maskukat Kararnamesi'yle de altın standardı tesis edilmiş; para birimi olarak altın esas alınması benimsenerek, her türlü gümüş sikke basımı durdurulmuştur.

imparatorluğun Evreleri	Basıldığı Dönem	Ortalama Ağırlığı	Ayarı	Kaç Çeşit Basıldığı
Kuruluş Dönemi 1299-1451	1324-1451	1,12 gram	900 ayar	48 çeşit

II. Mehmet'in cülusu

Yükselme Dönemi 1451-1579 Sukullu Mehmet Paşa'nın idamı	1451-1577	0,70 gram	850 ayar	60 çeşit
Duraklama Dönemi 1579-1699	1575-1603 1603-1623	0,51 gram 0,47 gram	850 ayar 800 ayar	3 çeşit 14 çeşit
Karlofça	1623-1648	0,30 gram	750 ayar	7 çeşit
Andlaşması	1648-1695	0,28 gram	500 ayar	1 çeşit

Gerileme Dönemi 1699-1792 Yaş Andlaşması	1695-1789 1789-1792	0,21 gram 0,12 gram	500 ayar 460 ayar	7 çeşit 1 çeşit
--	------------------------	------------------------	----------------------	--------------------

Yenileşme Dönemi 1792-1839	1792-1839	0,19 gram	460 ayar	2 çeşit
-------------------------------	-----------	-----------	----------	---------

II. Mahmut'un ölümü

Tanzimat Dönemi 1839-1876	--	--	--	--
------------------------------	----	----	----	----

I. Meşrutiyet
Gülhane Hattı-ı
Hümayunu

(Tarihte Para, 79)

OSMANLI İMPARATORLUĞUN'DA BAKIR PARA

Aynı dönemlerde basılmış Osmanlı altın ve gümüş külçelerinin ayar ve ağırlıklarında görülen belirgin azalmaya karşılık; bakır sikkelerin ayarlarının önemli bir değişiklik göstermemiş, ağırlıklarının ise giderek artmış olması, Osmanlı para sisteminde yüzyıllara yayılmış çok ilginç bir durumu yansıtmaktadır. Devlet, altın ve gümüş paralarının değerini düşürürken, hiç olmazsa bakır paranın değerini koru mak, hat-ta artırmak çabasıındadır.

(Tarihte Para, 87)

Altın, gümüş ve bakır sikkelerden oluşan Osmanlı para dü-zeninde sikkeler arası değişim oranı para otoritesi tarafın-dan tesbit ve edilmekteydi. Resmi değişim oranının piyasada oluşan fiili orandan farklı olması halinde ise para sistemin-de aksaklıklar ortaya çıkıyordu. Altın standardına uygun bazı özelliklere sahip olan Osmanlı para rejimi, Duraklama Döne-minden itibaren aksak ve eksik bir şekilde işlemeye devam et-miş, dünyadaki değişimlerin farkına ancak gecikmeyle varabil-miştir.

(Tarihte Para, 87)

Aşağıdaki tablo, Osmanlı bakır sikkelerinin ortalama a-ğırlıklarındaki değişimleri dönemler itibariyle göstermekte-dir.

imparatorluğun Dönemleri	Sikkenin Basıldığı Dönem	Kaç Çeşit Sikke Basıldığı	Sikkenin Ortalama Ağırlığı
Kuruluş Dönemi	...-1451	30	1,05 gram
Yükselme Dönemi	1451-1579	37	2,67 gram
Duraklama Dönemi	1579-1699	16	3,97 gram
Gerileme Dönemi	1699-1792	9	6,44 gram
Yenileşme Dönemi	1792-1839	17	9,39 gram
Tanzimat Dönemi	1839-1876	10	7,98 gram
Çöküş Dönemi	1876-1922	18	9,12 gram

F) OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA KAĞIT PARA (KAİME)

Osmanlı tarihinde Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra gelen hükümdarlar arasında en büyüklerinden biri olarak nitelendirilen Sultan II. Mahmut, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının yanı sıra (Vak'a-i Hayriyye) çeşitli alanlarda da batılılaşma hareketlerini başarabilmiş bir padişah'tır. Merkezci bir sistemle idareyi İstanbul'a bağlayan, Harbiye, Tıbbiye gibi çağdaş eğitim kurumlarının açılmasını sağlayan, gerçekleştirdiği kıyafet inkılabıyla topluma kavuk yerine fesi benimseten, setre ve pantolonu kabul ettiren, gazete yayınlatan saray teşkilatını yenileştiren II. Mahmut 1808 yılında başlayıp otuz bir yıl süren saltanatı sırasında bu arada bir dizi dış meseleyle de uğraşmıştır. Bükreş Andlaşması'yla sona eren 1812 Rus Savaşı, iki yıl kadar süren İran Savaşı ve 1821 yılındaki Mora isyanı'nda sonra Ruslar 1828 yılında yeniden Osmanlı topraklarına girerek doğuda Erzurum'a batıda Edirne'ye kadar ilerlemişlerdir. Donanması Navarin'de yok edilmiş, kaldırılan Yeniçeri Ocağı'nın yerine modern ordusunu henüz kuramamış olan Osmanlılar 1829 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığını da içeren Edirne Andlaşması'nı imzalamak bu arada hayli ağır mali hükümleri de kabul etmek zorunda kalmıştır. Andlaşmaya göre Osmanlı imparatorluğu'nun 10 milyon duka altını tutarında savaş tazminatı, ayrıca savaştan zarar görmüş Rus tüccarlarına da 1,5 milyon dukalık ekonomik tazminat ödenmesi gerekiyordu. Sonradan Rusya'ya gönderilen bir Osmanlı heyeti savaş tazminatının 7 milyona indirilmesini, bunun da bir kısmının mal olarak ödenmesini sağlamıştır. 1836'da da henüz ödenmemiş 3,5 milyon duka altının yaklaşık yarısı affedilmiş, kalanı da devlet hazinesiyle hazine-i hassadan ve nihayet halktan iane yoluyla toplanarak tediye edilmiştir. Bu arada, Mısır Hidivi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanıyla da uğraşan ordunun ihtiyaçları, Osmanlı Hazinesi'nin iyice zayıflamasına yol açmıştır. Padişah Abdülmecid 1839 yılında henüz onaltı yaşındayken tahta çıktığında meskukat o derece bozulmuştu ki, kalpazanların daha ucuza imal ederek, piyasaya sürdükleri kalıp paralar, devletin bastığı paralardan daha aranır hale gelmişti. Sultan II. Mahmut dönemindeki savaşlar, imparatorluğun büyük miktara varan harcamalar yapmasını gerektirmiş, bu harcamalar için de tağşiş mekanizmasının sonuna kadar kullanılması zorunda kalınmış idi. Avrupa ülkelerinden yeterli miktarda borç para temin edilemeyince de, ilk kez devlet tarafından kağıt para ihracı usulüne başvurulmuştur.

Kaime-i Mutebere-i Nakdiye adıyla 1840 yılında devlet tarafından tedavüle çıkarılan toplam 160 bin liralık birinci parti kaimeler aslında paradan çok, faiz getiren hamiline ait ve belirli süreli devlet tahvili niteliğindeydi. Bunlara "Tazminat Kaimeleri" de denilmiştir. Kaime, altın para yerine kaim olan para anlamındadır. İlk kaimeler 50, 100, 250 ve 500 kuruşluk kupürler halinde, büyük boy kağıtlara, el yazısıyla düzenlenmiştir. Faizi, altı ayda bir getirip gösterene öderirdi. Faizin ödenmesi sırasında bu husus, bir mühür ile belirtilir, ilaveten banknot, faizin ödendiği yılı belirleyen bir damga ile delinirdi. Kaimelerin halka altın para yerine verildiği, sekiz yıl sonra bunların altın parayla değiştirileceği ilan edilmiş, ek olarak 12,5 oranında faiz ödeneceği devletçe taahhüt olunmuştu. Kaimelerde sıra numarası bulunmadığından piyasaya verilmiş olan gerçek miktarın tespit ve kontrolü mümkün olamıyordu. Taklit edilmeleri kolay olan bu kaimeler kısa bir süre sonra tedavülden kaldırılmıştır. Bu ilk kaimelerden günümüze hiçbir örnek kalmamıştır.

Az masrafla bolca satınalma gücüne kavuşan Osmanlı malîyesinin 1840 yılı Eylül'ünde 400 bin liralık kaime daha ihraç ettiğini görüyoruz. Bu yeni parti kaimeler 50, 100 ve 250 kuruşluk olmak üzere üç ayrı kupür olarak düzenlenmiş idi. 1840 yılı ekim ayında tedavüle verilen üçüncü Tertip Kaimeler 50, 100 ve 250 Kuruşluk kupürlerin yanı sıra 500 ve 1000 Kuruşluk kupürlerden oluşuyordu. İkinci ve üçüncü tertip kaimelerde de seri numarası yoktu, ancak ölçüleri küçültülmüş idi. Silinmez mürekkeple yazılı kabartma padişah tuğrasına ilaveten, maliye nezaretinin mühürlerini taşıdıkları halde, bu el yazma kaimeler de kolayca taklit edilmiştir.

1843 yılına kadar çıkartılan kaimelerin miktarını belirleyen kayıtların tutulmamış olmasına karşılık, bu kaimeler için harcanan mürekkep ve kağıdın bedellerine ilişkin ayrıntılı kayıtların mevcudiyeti, yöneticilerin bu alandaki iyi niyetleriyle birlikte tecrübesizliklerini de göstermektedir. Kaimelerin başlangıçta iç piyasada halktan oldukça ilgi görmüş oldukları anlaşılmaktadır. Çünkü bir süre sonra kaime sahipleri, faizinden yararlanabilmek için kaimeleri ellerinde bekletip tedavüle çıkarmamaya başladılar. Kupürlerin büyük oluşu da kaime tedavülünü zorlaştıran bir başka nedendi.

Kupürlerin 20 ve 10 kuruşluğa kadar indirilmesinin yanı sıra faiz haddinin de 1844 yılında yüzde 6 ya düşürülmesi,

kaime tedavülünü hızlandırıcı etken olmuştur. Yüzde 6 faiz oranı 18 yıl süreyle sabit kalmıştır.

Kaimelerin tedavülünde karşılaşılan ilk güçlük, bunların ölçülerinin büyüklüğünden ileri gelmiş, tedavüle uygun olmayan ölçüler zamanla küçültülmüştür. Yavaş yavaş belirmeye başlayan taklit ve tağyir tehlikesine karşı, faiz haddi ile vadenin kaimelere sabit mürekkeple yazılması, ön yüzüne tuğra ve maliye nazırının mührünün, arka yüzüne de maliye nezaretine ait damganın basılması gibi önlemler geliştirilmiştir.

İlk çıkarılan kaimelerin basit şekilleri ve el yazması olmaları bunların kolaylıkla taklit edilmelerine yol açtı. Bunun önlenmesi için, kaimelerin 1842'den itibaren matbaada basılanlarla değiştirildiklerini görüyoruz.

Bu arada çok küçük kupürlü olup adet ufak para değerindeki 20 ve 10 kurşluk kaimeler de çıkarılmaya başlanmış, bunların faizleri pek az tuttuğundan, faizsiz tedavül etmeleri kararlaştırılmıştır. Ancak küçük kupürlü kaimeler çabuk el değiştirmeleri nedeniyle süratle yıprandıklarından bunların her yıl yenileri ile değiştirilmeleri yoluna gidilmiş; her yıl biçimleri de değiştirilen küçük kupürlü kaimelerin, sahteleriyle mücadele edilmesi bu nedenle daha kolay olmuştur.

Büyük kupürlü kaimelerin ise her altı ayda bir hazine tarafından muayene edilip mühürlenmeleri usulü getirilmişti. Taklit kaimelerin saptanması amacıyla halka ek bir kolaylık olmak üzere, ellerinde şüpheli kaime bulunanların, bunları muayene için ilgili daireye serbestçe götürüp gösterebilmesi olanağı da sağlanmıştır.

Ayrıca, taşrada sahteleriyle hakikilerinin birbirlerinden ayırdedilebilmeleri hayli zor olduğundan, kaimelerin para gibi tedavülü sadece İstanbul'a (Der-Saadet) tahsis olunmuştu Eyaletlerde gene sadece madeni paralar geçerli idi.

Getirilen bütün bu önlemlere, idarenin bunca çabasına rağmen, piyasaya sahte kaime sürülmesine engel olunamamıştır. Türlü ülkelerin kalpazanları adeta seferber olup, taklidi hem kolay, hem ucuz olan kaimeleri dış ülkelerde bastırılıp iç piyasaya sokmaktaydı. Sadece Amerika'da basılmış kamelerin on iki milyon liradan fazla olduğu ileri sürülür.

Başlangıçta kaimeler madeni paralara eşdeğer olacak düşünceyle tedavüle verilmişti. Ancak bu mümkün olamamıştır. Kaimeler devlet dairelerinde ve maliyede madeni paralara eşdeğer olarak kabul görmüştür.

Hükümet kaimelerin dış ödemelerde geçerliliğini sağlama amacıyla Avrupa devletlerine başvurarak, kaimeleri para olarak kabul etmeleri için kendi tebaalarına emir vermelerini talep ettiyse de, karşılığı bulunmayan kağıt paraya fazla güvenilmeyeceği cevabıyla karşılaştı. Gerçekten de, kaimeler için kıymetli maden olarak herhangi bir oranda karşılık ayrılmamıştı. Devlet, vergi ve sair alacakları için bu kaimeleri aynen nakit gibi kabul ettiğinden, değerlerini ancak bu şekilde muhafaza etmiş oluyordu. Bu nedenle, kaimeler ancak iç piyasada geçerli olduğundan dış piyasadaki ödemelerin eskiden olduğu gibi madeni paralar esası üzerinden yapılması sürdürülmüştür.

5 Ocak 1844 tarihinde Takvim-i Vekayi'de yayımlanan "Usulü Cedide Üzere Tashihi Ayar" kararnamesiyle Osmanlı yönetimi ayarları bozuk madeni paraları disiplin altına almak isterken uzun dönemde kaimeden kurtulmayı da amaçlıyordu. Yeni para sisteminin başarılı olması, eskilerinin piyasadan toplanabilmesine bağlıydı. Gerek ayarı bozuk madeni paraların, gerekse kaimelerin piyasadan çekilebilmeleri ise her şeyden önce sağlıklı bir paranın varlığına bağlıydı. Oysa imparatorluğun mali durumu böyle bir operasyonu başlatmaya da elverişli değildi. 1847 yılında yazılmış olan bir Meclis-i Vala tezkeresinden, kaimelerin tedrici usulde iftaya tabi tutulmalarının kararlaştırılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bunun için başta sarraf olmak üzere, devlet yöneticilerinden, tüccar ve emlak sahiplerinden "iane-i umumiyye" adı altında, bir defaya mahsus olmak üzere bir buçuk milyon lira toplanmıştır.

Bir kısım kaimelerin altın para karşılığında piyasadan çekilmesi, bu arada taklit kaimelerin de piyasadan ayıklanması amacıyla gerçekleştirilmiş bu para operasyonunun başarılı olduğu pek söylenemez. Çünkü, iane yoluyla sağlanan paraların ancak dörtte biri kadarı, piyasadan oluşan kaimelerin itfasına tahsis edilebilmiştir.

Değerleri sarraf piyasasında yüzde kırka kadar düşmüş olan kaimelerin devletçe başa baş değerinde ve altın para karşılığı toplanmaya başlanması üzerine değerleri yükselmiş ve para operasyonu, Galata Sarraflarına önemli kazançlar sağlamıştır.

Kaimelerin tedrici itfası operasyonunu yarıda kesen olay Arabistan isyanıdır. isyan üzerine, toplanmış olan ianelerin geriye kalan dörtte üçlük kısmının sarf yeri değiştirilmiş ve iane paraları zorunlu olarak askeri harcamalara ayrılmıştır.

Bu durumda hükümet, Galata sarraflarınca kurulmuş bir şirketle anlaşarak, piyasadaki bakiye kaimelerin toplanıp imha edilmesi ve buna karşılık da devletin şirket borçlanması yolunu seçmiştir. Ancak şirketin henüz faaliyete başladığı bir sırada Osmanlı imparatorluğu bu kez de Kırım Savaşı'na katılmak zorunda kalmıştır.

Osmanlı imparatorluğu ilk dış borçlanmaya Kırım Savaşı sırasında gitmiştir. Kırım Savaşı'na kadar İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı imparatorluğu'na her alandaki ilgisizliğinin imparatorluğun Rus istilasıyla birlikte parçalanma tehlikesi göstermesi, dolayısıyla Avrupa'nın politik dengelerinin bozulması olasılığıyla değiştiği görülmektedir. 1854 yılına kadar Osmanlı imparatorluğu, dış borcu bulunmayan ender devletlerden birisiydi. 1854'de ilk kez Mısır Cizyesi karşılık gösterilmek suretiyle Fransız Goldschmid ve İngiliz Dent Palmer şirketlerinden alınmış üç milyon sterlin tutarındaki borçla, Kırım Savaşı nedeniyle oluşmuş bütçe açığının ancak bir kısmı karşılanabilmiştir. Açığın kalan kısmı ise "Ordu kimesi" adı altında yeni bir para çıkarılması suretiyle kapatılmaya çalışılmıştır.

Ordu kimesi, ordu birliklerinin bulundukları bölgelerde tedavül etmek üzere bastırılmıştır. Tazminat kaimelerinin kötü anısı henüz unutulmamış olduğundan, halk, ordu kaimelerine ilgi göstermemiştir. Ayrıca savaşa, İngiltere ve Fransa ile birlikte girildiğinden, her iki ülkeye ait altın paralar da İstanbul piyasasında tedavül etmeye başlamıştır.

Bu nedenlerle ordu kaimelerinin değeri hızla düşmüş ve bunlar sarraflar tarafından yüzde otuz eksikine alınmaya başlanmıştır. Hükümet, İstanbul'daki sarraflardan 100 kuruşluk kaime alana ayrıca 10 kuruş da madeni para verdirerek, halkın kaimeye olan talebini yükseltmeye çalışmıştır. Devletin bu tür açık piyasa işlemleriyle ordu kaimelerinin değerini korumaya çalışması başarılı olmuş ve ordu kaimeleri daha sonraları sarraflar tarafından sadece yüzde on eksikine değiştirilmeye başlanmıştır.

Piyasaya hesapsız miktarda sürülmüş olan ordu kaimelerinin itfası sırasında yeterli kaynak sağlayamayan Hazine, bunları vergi alacağı karşılığında kabul ve ele geçirdiklerini imha etmek suretiyle işin üstesinden gelebilmiştir.

Müttefiklerin desteği ile Kırım Savaşı'nın kazanılmasından sonra Hazine'nin İngiliz piyasalarından sağladığı borç paralarla tazminat kamesi sahiplerine, ellerindeki kaimelerin yüzde 40'ı kadar madeni para ödenmiş, kalan yüzde 60'ı karşılığında ise "Esham-ı Cedide" adıyla çıkartılmış devlet tahvilatı verilmiştir. Böylece Hazine, gelirlerinden bir kısmını Galata sarraflarına kaptırmaktan kurtuluyordu. Hazinenin kaimelerin vergi ödemelerinde kabul etmesi zorunluluğu hep Hazine aleyhine sonuç vermiştir. Vergi mükellefleri kendi vergi borçlarını, Galata sarraflarından ucuza topladıkları kaimelerle ödemek suretiyle devleti vergi kaybına uğrattırırken sarraflar da bu mekanizmadan pay sağlıyorlardı.

Böylece ilk çıkarılışından ancak 22 yıl geçtikten sonra yok edilebilen Tanzimat kaimelerinin piyasadan çekilebilmesi için Hazinece kaime sahiplerine üç milyon Osmanlı altını ile İngiliz ve Fransız lirası, bir milyon lira tutarında Mecidiye ve altı milyon liralık da devlet tahvili verilmiştir. Halk arasında "Konsolid" (Consolide) adıyla tanınan bu yeni devlet tahvilatına başlangıçta gösterilmiş olan ilginin, Konsolide-leri süresinde itfa edilmemeleri sonucu giderek azalmış olduğunu burada belirtelim.

Osmanlıların ikinci kez kaime ihraç etmeleri, halk arasında 93 Harbi diye bilinen 1876-1877 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında ve askeri zorunlulukla olmuştur. Sultan Abdülaziz döneminin yöneticileri ise, sadece kağıt, mürekkep ve baskı giderleriyle Hazineye milyonlar getiren bu gelir kaynağından dikkatsizce yararlanarak, hükümdarın sınırsız israfını adeta teşvik etmişlerdir. Dolmabahçe Sarayı'nın inşa giderleri için Hazine-i Hassa'dan ne kadar harcama yapıldığını soran Padişaha devrin maliye nazırı, bunun "sadece 3500 kuruş" olduğunu söylemiştir. Bu tutar, bastırılan kaimeler için kağıda ve mürekkebe harcanan miktardır.

(Tarihte Para, 87,88,89,90,91,92)

Galata'da bankerlik Bizans devrinde Cenevizlilere tanınmış olan bankerlik konuları ile ilgili imtiyazlar sayesinde VIII. asırdan itibaren önemli bir kurum olmuştur.

(Galata Bankerleri,20)

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul Bizans kapılarına geldiği günden 1930'ların sonuna kadar, fakat zaman zaman özelliklerini ve gücünü kaybetmesine rağmen daima pusuda bekleyerek ortamı müsait bulunduğu anda yine memleket ekonomisine hakim olan Galata Liberalizmi, bize göre Osmanlı devletinin kaderi üzerinde de etkili olmuştur. Hatta bugünkü çağda tarih anlayışı ile Galata Liberalizmi'nin tarihinden soyutlanmış bir Osmanlı tarihi.

Galata Bankerleri veya Galata Sarrafları diye anılan kişiler ve bunların 19. asrın ikinci yarısından sonra kurdukları bankerlik işletmeleri, Osmanlı mali tarihi yanında, özellikle Türk-İslam tebanının her katının ekonomik hayatını hatta günlük yaşam koşullarını etkilemede büyük rol oynamışlardır. Bu bankerlerin tarihimizde oynadıkları bu önemli role rağmen bugün bunlar hakkında sentezleştirilmiş bilgiye sahip değiliz Osmanlı tarihçilerinde Cevdet Paşa ve Lütü Efendi yaşadıkları zamanın tarihini kaleme alırken, zorunlu gördükleri hallerde ancak bunların birkaçının adını vermekte fakat işlemleri ve çevrelerine etkilerin her nedense konu etmemişlerdir. Nitekim Cevdet Paşa aşağıda göreceğimiz gibi, "Maruzat"ında 19. asrın ikinci yarısından itibaren dış istikrazlar ve tüketim toplumuna geçişi veciz bir şekilde kaleme alırken, Galata Bankerlerinin saray, vukela, esnaf ve halk ile olan ilişkilerini olağan bir olay olarak yazıp geçmektedir. Buna karşılık Osmanlı imparatorluğu'nun mali ve iktisadi tarihini yazan Batılı yazar ve araştırmacılar her konuda kendi açılarından bir sentez oluşturmak amacıyla oldukları için, konuyu bugünkü anlayış ve değerlendirmeler açısından pek az ilginç kılmaktan öteye gidememişlerdir.

Son yıllarda ise, Türkiye'nin dış borçlarının yeniden iç mesele olmaktan çıkıp bir dünya finans konusu olması bazı Batılı ve Türk araştırmacılarını bu yönden konuya eğilmeye sevk etmişlerdir. Diğer taraftan, Necibe Sevgen Belgelerle Türk Tarihi dergisinde "Nasıl Sömürüldük Sarraflar" başlığını taşıyan ve tamamen belgelere dayanan bir yazı dizisi yayınlamıştır. Bu ilginç araştırma ne yazık ki tamamlanamamış ve ancak 18. asrın ortalarına kadar konuya ışık tutabilmiştir. Oysa "Galata Bankerleri"nin Türk ekonomisindeki asıl önemli rolü Batı'daki sanayi devrimi ile ağırlık kazanmakta ve Osmanlı imparatorluğu'nun Batı için devamlı pazar haline getirilmesinde bu bankerlerin rolü konuya bütün açıklığını getirmektedir. II. Sultan Mahmut devrinde başta İstanbul olmak üzere, İzmir ve diğer Güney limanları ile Karadeniz limanlarına kadar Sa-

nayi Devriminin çeşitli ve ucuz malları, Galata Sarrafları ile onların bu liman kentlerindeki acente ve ortaklarını kısa zamanda daha da zenginleştirmişti. İstanbul başta olmak üzere özellikle liman kentleri ile bazı önemli kentlerde bu ucuz ve çeşitli mallara talep sadece saray, vükela ve bey paşalardan gelmeyip İslam-Türk halkı da bu malları tercih eder duruma düşünce, bankerlerin iş hacmi bir anda genişlemişti. Galata Bankerleri imparatorluğun hemen her tarafında kredi işlerine hakim olarak, bir taraftan yerli tüccarı ve diğer taraftan da tüketiciyi finanse etmek durumuna girmişlerdir. Özellikle yerli Rum bankerler tüccar ortakları ile faiz haddi nisbi olarak düşük, Batı'dan getirdikleri ve kredi ile satın aldıkları malları, imparatorluk hudutları içinde peşin para ile satarak ellerinde biriken paraları birkaç misli faiz ile bu malları pazarlayanlara ve tüketicilere kredi olarak veriyorlardı. Bu tüccar-banker ortaklığı Osmanlı imparatorluğu hudutları içinde Batı'ya ihraç edilen malların (özellikle tarımsal ham madde ve tahılların) ucuza kapatılmasını da sağlıyordu. Kurdukları finansman ağları ile üreticilerin mallarını mahsül daha hazır olmadan çok düşük fiyatla satın alıyorlardı.

Rum bankerlerin Rum tüccarları ile bu ortaklığı, finansman ağları sayesinde onlar adeta monopolcü satıcı ve monopolcü alıcı olarak güçlendirirken, Ermeni ve Yahudi sarraflar daha ziyade iç tüketimi ve özellikle saray, vükela ve yüksek memurların artan tüketim ihtiyaçlarını finanse eder duruma girmişlerdir. Fakat, bu arada geleneklere uygun olarak özellikle Ermeni bankerler çeşitli vergilerin iltizamında devlet sarraflığını yürütüyorlardı. Yahudi sarraflar ise daha ziyade saray ve vükela ile bazı yüksek memurların tüketim masraflarının finansmanında büyük rol oynamaya başlamışlardır.

(Galata Bankerleri, 16,17)

H) CUMHURİYET DÖNEMİNDE KAĞIT PARA

29 Ekim 1923 tarihinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kendine ait yeni madeni ve kağıt paraları yoktu.

Piyasadaki madeni paraları, Osmanlı Devleti'ne ait altın ve gümüş meskukat ile Sultan Reşad ve Vahdeddin devrinde darbedilen küçük değerlerde nikel paralar teşkil ediyor ve yine Osmanlı Devleti'nden devreden kağıt paralar (Evrakı Nakdiye) Cumhuriyet Hükümetinde de tedavül ediyordu.

Türkiye Cumhuriyeti'nde tedavül eden kağıt paralar, 1924 senesi başlarında iki ayrı grupta toplanmaktadır:

Birinci Grup: 30 Mart 1331 (1915 M.), 18 Teşrinievvel (Ekim) 1331 (1915), 22 Kanunuevvel (Aralık) 1331 (1915 M.), 6 Ağustos 1332 (1916 M.), 4 Şubat 1332 (1916), 28 Mart 1333 (1917), 28 Mart 1334 (1918) tarihli Kanun ve Geçici Kanunlarla 7 tertipte tedavüle çıkarılan Osmanlı Devleti evrakı nakdiyeleri (Kağıt paraları) ki bunların üzerinde taşıdıkları değerler 5 kuruş, 20 kuruş, 1/4, 1/2, 1, 2 1/2, 5, 10, 25, 50, 100, 500, 1000 lira idi.

Gündelik alış veriş bu kağıt paralar ve yukarıda sözü edilen madeni paralar ile yapıliyordu.

İkinci Gurup: Osmanlı Devleti ile Osmanlı Bankası arasında 13 Nisan 1914 (27 Cemaziyevvel 1333, 30 Mart 1331) tarihlerinde imzalanan anlaşmaya dayanılarak, Osmanlı Bankaları kasalarında karşılığı altın olarak bulunan ve üzerinde " Sulhun aktini takib eden altı ay içersinde karşılığı altın olarak tekiye edilecektir. " ibaresi okunan ve Osmanlı Bankası'nın garantisini taşıyan, ilk çıkışta 6.583.094 liradan ibaret Osmanlı Bankası Banknotları idi.

Bu ikinci guruptaki kağıt paralar, karşılıklarının altın olarak ödeneceğinin garantisini taşıdıkları için geçerli oldukları halde, piyasada pek rastlanmıyor, daha çok büyük tüccar arasında birbirine aktarılan garantili ticari bono işlemi görüyorlardı. Bu banknotların üzerlerindeki değerler 1, 2, 5, 10, 50, 100 lira idi.

Bu karşılığı altın olarak ödenecek olan ve tedavülde bulunan Osmanlı Bankası kağıt paraları hakkında Cumhuriyet'in ilanından sonraki ilk bilgimiz 10 Mart 1924 tarihinde imza edilen anlaşma koşullarından elde edilmektedir. Adı geçen anlaşmanın 6. maddesine göre 1914 senesinde Osmanlı Bankası tarafından tedavüle çıkarılan 6.583.094 liralık altın karşılığı banknottan tedavülde 891.475 liralık bakiye kalmıştır, arta kalan kısım Osmanlı Bankası kasalarına geri dönmüştür. 1924 yılı anlaşması o günlerde piyasada bulunan 891.475 liralık Osmanlı Bankası banknotlarının tedavüle devam edeceğini belirtirken piyasadan çekilen 5.691.619 liralık banknotun tekrar tedavüle çıkarılmasını yasaklıyor ve bunların imha edilmesi konusunda taraflar anlaşmaya varıyorlardı.

Türkiye Cumhuriyeti'nde kağıt paralarla ilgili ilk çıkarılan kanun, 12 Kanunsani 1926 tarih ve 701 sayılı "Mevcut Evrakı Nakdiyenin Yenileriyle istibdaline (değiştirilmesine) dair" kanundur.

Bu kanun hükümlerine göre Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, çeşitli tarihlerde tedavüle çıkartılan 161.018.663 liralık banknotta o güne kadar değişik nedenlerle, imha edilen 7.270.100 liralık kağıt paradan sonra tedavülde bulunan 15.374.856.360 liralık kağıt paraya denk tutarda yeni kağıt para bastırılacak ve bu kağıt paraların tedavüle çıkmasından sonra eski Osmanlı Devleti kağıt paraları bu yeni Cumhuriyet dönemi kağıt paraları ile değiştirilecekti.

Bu kanunun yayınından sonra, toplam değerleri fazla olmayan (2 1/2 ve 25 liralık) kağıt paraların 25 Mart 1926'da tedavülden kaldırılmalarını izleyerek 5 kuruş, 20 kuruş ve 1/4 liralık kağıt paralar da Mayıs 1926'da geçerliliklerini kaybetmişlerdir. Bunlardan sonra yine piyasada az tutar olarak bulunan 1/2 liralıklar tedavülden kaldırılmıştır.

701 sayılı kanunun yayınından sonra bu kanunun hükümlerine uyularak Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk basılacak kağıt paralarının özellik ve baskı şekillerine karar vermek üzere Maliye Vekaletinde Mustafa Abdülhalik Bey'in reisliğinde ve kanunun öngördüğü Ziraat, iş, Osmanlı, itibarı Milli, Akhisar Tütüncüler, Akşehir Bankaları ve Türkiye'de bulunan diğer bankaların birer temsilcisinden oluşan "Evrakı Nakdiye Komisyonu" göreve başlamıştır.

Komisyonun çalışmalarında gözönüne alınan en önemli konu yeni bastırılacak banknotların taklit edilemeyecek ve sahtesi basılamayacak türden olmasını sağlamak olmuştur. Yerli basımevleri ile yapılan görüşmeler, kabartma olarak ve filigranlı kağıt paraların o günkü koşullar altında ülkemizde basılmasının olanaksız olduğunu ortaya çıkartmıştır. Bunun üzerine yabancı basımevleri ile ilişki zorunluluğu doğmuş ve komisyonun beşinci toplantısına, Bradbury-Wilkinson, Thomas de la Rue, Harison, Waterlow and Sons (İngiliz) firmaları ile birlikte Amerikan, Fransız ve bir de Hollanda firması temsilcisi katılmıştır.

Komisyon kağıt paraların kabartma olarak basılmasını sağlayacak Taydus yöntemini benimsemiş ve bu sistem baskının da o tarihlerde ancak İngiliz ve Amerikan basımevlerinde yapılabilceği anlaşılmıştır.

Sonuç olarak, uzun tartışmalar sonunda resimlerin Evkaf Müzesi Müdürü ressam Ali Sami Bey tarafından yapılması koşuluyla, kağıt paraların İngiliz 'Thomas de la Rue' firması tarafından 88.000 İngiliz lirasına bastırılmasına karar verilmiştir.

O günkü Cumhuriyet Hükümeti'nin yaşadığı zor ekonomik koşullara rağmen bu kadar büyük bir baskı bedeline razı olması, yukarıda belirtildiği gibi Osmanlı Devleti'ni zaman zaman çok zor durumlara düşüren kağıt paraların sahtelerinin yapılabilmesi korkusu olmuştur.

Bu suretle; 1, 5, 10, 50, 100, 500, 1000 liralık olmak üzere 7 muhtelif değerde kağıt paraların bastırılmasına başlanılmıştır.

Ressam Ali Sami Beyin hazırladığı resimler 1926 senesi Temmuz ayında tamamlanmış ve bunların komisyonda uygun görülmesinden sonra Londra'daki basımevine Cumhuriyet Dönemi kağıt paralarının baskı hazırlıklarına geçilmesi emri verilmiştir. Daha sonra Avrupa'da hazırlanan klişeler peyderpey Ankara'ya getirilmiş ve komisyon tarafından tetkik edilip uygun görülürler 'Thomas de la Rue' Basımevine gönderilmiştir. Baskı işlerine nezaret etmek üzere 4 kişilik bir heyet de Londra'ya gitmiştir.

Bu suretle başlayan çalışmalar 9 aylık bir süre sonunda sonuçlanarak 1927 senesi Mayıs ayından itibaren muhtelif küpürlere sandıklar peyderpey İstanbul'a getirilmiş ve bunların sayım ve dağıtımı ile görevlendirilmiş bulunan Osmanlı Bankası kasalarına tevdi edilmiştir. Bu işlerde o tarihlerde mevcut olan nadir milli bankalarımızdan Ziraat ve İş Bankaları da yardımcı olarak görevlendirilmişlerdir.

Londra'daki 'Thomas de la Rue' Basımevinin 1927 senesi Mayıs ayında başlayan banknotları teslim etme işlemi aynı senenin Eylül ayına kadar sürmüş ve sayım işleri de sonraki aylarda tamamlandığından 5 Kanunuevvel (Aralık) 1927 günü Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kağıt paraları tedavüle çıkarılmıştır.

Bu ilk banknotlarda yazılar eski Arap harfleri ile ve zamanın Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey'in imzısını taşımaktadır.

Türkiye Maliye tarihinde BİRİNCİ EMİSYON olarak isimlendirilmiş olan bu 7 değerdeki kağıt paralar 5 Kanunuevvel 1927 gününden itibaren eski kağıt paralar ile değiştirilmeye başlanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son kağıt paralarına 4 Kanunuevvel 1927'den itibaren 6 aylık bir tedavül süresi verilmiş fakat sonra görülen lüzum üzerine bu süre 3 ay daha uzatılmıştır.

Bu suretle 4 Eylül 1928 gününe kadar Osmanlı Devleti'nden devralınmış olan kağıt paralar piyasada geçerli olmuş, ancak bu tarihten itibaren geçerlilikleri son bulmuştur.

5 Kanunuevvel 1927 tarihinin böylelikle, Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi paralarına kavuştuğu gün olarak önemli bir yeri vardır. Eski Türk gelenekleri bağımsızlık şartını Sultan adına hutbe okunması ve sikke basılması ile tanımlarlar. Bu suretle bir bakıma Türkiye Cumhuriyeti'nin hutbesi 29 Teşriuevvel 1923'de okunmuş ancak sikke basılmasının sonuçlandığı tarih 5 Kanunuevvel 1927 olmuştur.

Cumhuriyet Hükümeti bu dönemde tedavüle fazla kağıt para çıkarmamak için özellikle büyük titizlik göstermiş ve piyasada kurumsal olarak var olan 158.748.563 liralık kağıt para bastırılmıştır. Paraların yenileri ile değiştirilmesi sonucu çeşitli nedenlerle zayi olmuş eski banknot karşılıklarının da Maliye Vekaletinde yedek olarak saklanması ve derhal piyasaya çıkartılmamasına karar verilmiştir.

1928 yılı kağıt paralar açısından yeni bir sorun ortaya çıkarmıştır. Bu yıl bilindiği gibi harf devrimi yapılmış ve Türkiye Cumhuriyeti eski Arap harflerini terkederek Latin harflerini kabul etmişti. Bu devrim, büyük emek, masraf ve çalışma sonucu tedavüle çıkarılan ilk Emisyon kağıt paralar için bir talihsizlik olmuş ve Cumhuriyet Hükümeti'nin yeni kağıt para bastırmaya o günkü ekonomik gücü yetmediğinden 1928 senesinden sonra Türkiye'de her türlü basın yeni Latin harfleri ile yapıldığı halde eski harfli banknotların geçerlilikleri 10 yıl daha sürmüştür.

4 Eylül 1928 tarihinde eski Osmanlı Devleti kağıt paraları, yeni Cumhuriyet kağıt paraları ile değiştirilme süresini doldurarak geçmez hale geldikleri halde, özel bir anlaşma ile Osmanlı Bankası tarafından çıkartılan ve karşılıklarının altın olarak ödeneceği Osmanlı Bankası'nın garantisi altında olan kağıt paralar tedavül etmeye devam etmişlerdir.

30 Haziran 1930 tarih ve 1715 sayılı kanun ile Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası kurulmuştur. Bu kanun gereğince her türlü yeni banknot çıkarılması Maliye Vekaletinden alın-

miş ve Merkez Bankası'na verilmiştir. Bu suretle 5 Kanunuevvel 1927 senesinde tedavüle çıkarılan eski harfli banknotlar da bu yeni kuruluşa devredilmiştir.

24 Haziran 1933 tarihinde 2292 sayılı kanunla Osmanlı Bankası ile Cumhuriyet Hükümeti arasında yeni bir anlaşma yapılmış ve Bankanın Türkiye'deki çalışma imtiyaz süresi 1 Mart 1952 tarihine kadar uzatılmış ve Osmanlı Bankası'nın çıkardığı banknotların geçerlilik süresi de asgari 31 Birincikanun 1941 tarihine kadar ertelenmiştir. Cumhuriyet Hükümeti ayrıca bu tarihten sonra bu rejime son verme yetkisini tek taraflı olarak kendisine almış ve Osmanlı Bankası'nın altın ödeyerek kağıt paraların tedavülden kaldırma sorununu ikinci bir anlaşmaya kadar uzatmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kağıt para tarihinde ikinci önemli devre 1937 senesinde başlar. 1927 senesinde çıkarılan eski Türkçe harfli banknotların geçerlilik sürelerinin 10. yılını tamamladığı 1937 yılında harf devrimi de 9. senesini bitirmiş oluyor ve bu süre boyunca Cumhuriyet Hükümeti'nin bütün basını yeni harfler ile olduğu halde tedavüldeki kağıt paralar yine eski harfli banknotlardan ibaret bulunuyordu.

Merkez Bankası 1930 tarih ve 1715 sayılı kanunun verdiği yetkiye dayanarak piyasadaki banknotları değiştirmek kararını almış ve yeni paraların basım işini de yine Londra'daki 'Thomas de la Rue' firmasına vermiştir.

Bu suretle 2. Emisyon diye adlandırılan yeni harfli Cumhuriyet Banknotları, Atatürk resim ve filigranlı olarak peyderpey piyasaya çıkarılmaya başlanmıştır. Bu emisyonu oluşturan paraların ilki 15.10.1937 tarihinde tedavüle çıkartılan 5 liralık kupürdür. Yeni paraların tedavüle çıkarıldıkları aynı gün eşdeğerdeki eski harfli 1. Emisyon kağıt paraları da tedavülden çekilmeye başlanılıyor ve bu banknotlara beş yıllık bir piyasada zorunlu geçerlilik ve ikinci bir beş yıl da Merkez Bankası tarafından kabul süresi tanınıyordu.

Yalnız 1937 ve 1938 yıllarında yeni harfli 2. Emisyon banknotlarının 5, 10, 50 ve 100 liralıkları tedavüle çıkarıldıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu efsiz Atatürk'ün 10.11.1938 tarihindeki ölümü, Atatürk resimli 2. Emisyon banknotların tamamının tedavüle çıkmasını engelledi. Gerçi klişe ve kalıpları evvelce hazırlanmış olan Atatürk resimli 500 ve 1000 liralık kağıt paralar 1939 yılında tedavüle çık-

rıldı, yalnız kararlaştırılan tutarın tümü aynı resimde bastırılmadı ve bu büyük kupürlerin ikinci kısmı Atatürk'ün ölümü üzerine Cumhurbaşkanı olan İnönü'nün resimlerini taşımaya başladı.

Bu ikinci tertip 500 ve 1000 liralık banknotların yalnızca ön yüzlerindeki ve filigrandaki resimler değişmiş fakat kağıt paraların arka yüzleri öncekilerin aynı olarak kalmışmıştır. Banknotların renklerinde de herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Bu tarihlerde 2.Cihan Savaşı da başlamış ve bütün Avrupa kıtası cehennemi bir ateş altına girmiştir. Bu savaşın kağıt paralarımızla ilgili en önemli olayı; ufak para sıkıntısını karşılamak üzere İngiltere Bradbury firmasında bastırılan 50 kuruşluk kağıt paraları getiren vapurun Pire limanında Alman uçakları tarafından bombalanması sonucu denize dökülmesi suretiyle halkın eline geçmesi ve bunun üzerine adı geçen kağıt paraların tedavüle çıkmadan tedavülden kaldırılış şeklinde olmuştur.

2. Emisyon gurubunda yer alan Atatürk portreli 100 liralık banknotun, aynı boyut, renk ve kompozisyonda olmak üzere ismet İnönü portreli olanına da rastlanıldığı ve hatta bazı kolleksiyonerler tarafından elde edildiği bir gerçek olmakla birlikte adı geçen banknotun resmen tedavül etmediği ilgililerin sözlü beyanlarından anlaşılmış bulunmaktadır.

Bu tarihten sonra İngiltere'de bastırılan mor 1 liralıklar ile bukez ilk defa Alman Devlet Matbaasında bastırılan 50 kuruşluk banknotlar 2. Emisyonun son kupürleri olarak tedavüle çıkarılmışlardır. Bu suretle Atatürk resimli olarak başlayan ve İnönü resimli olarak devam eden 2. Emisyon sona ermiştir.

Bu konuda Merkez Bankası'nca tedavüle çıkartılan banknotlarda dikkat edilecek en önemli konu herhangi bir Emisyona bağlı paraların tedavüle çıkış tarihlerinin birbirini içine karışmış olmasıdır. Bu nedenle tarih bakımından Emisyonların sınırlarını çizebilmek mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla 3. Emisyona ait bir banknottan daha önce tedavüle çıkarılabilmektedir. Bu yüzden 2,3,4 üncü Emisyonlar birbirlerine girift bir şekilde bağlanmışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti kağıt paraları tarihinde 14 Mart 1947 günü önemli bir yer tutar. Bu gün yayınlanan 3/5481 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Osmanlı Bankası ile daha önce

sözedilen anlaşma hükümleri ile geçerlilikleri sürmekte olan Osmanlı Bankası banknotlarının 1 Nisan 1947 tarihini izleyerek 1 yıl içinde altın karşılığı ödenmesi kararlaştırılmış ve bu konuda Osmanlı Bankası'na talimat verilmiştir. Bu suretle Cumhuriyetin 24 üncü senesinde Osmanlı Devleti'nin kağıt paralar ile ilgili anlaşmalarının sonuncusu da tasfiye edilmiştir.

1950 senesinde Cumhuriyet Hükümeti'nde çok parti sisteme geçiş ve seçim sonucu iktidar değişikliği tesirini kağıt paralarda da göstermiş ve Merkez Bankası 1951 senesinden itibaren 5. Emisyon adı altında Atatürk resimli ve filigranlı yeni kağıt paraları tedavüle çıkarılmaya başlanmıştır. Bu yeni Emisyon kağıt paraların tedavüle çıkması ile birlikte 2, 3, 4. Emisyona ait banknotlar belirli tedavül süreleri sonunda geçerliliklerini kaybetmişlerdir.

Burada kaydedilmesi gereken önemli bir konu, 1. ve 2. Emisyon sürelerince Türkiye Cumhuriyeti'nde kağıt para ile altın para arasındaki orantının tümüyle aynı olarak korunmuş olduğudur. 1 altın lira 9 kağıt lira karşılığında olduğundan bu devir 1000 liralık kupürün değeri yaklaşık olarak 110 altın liradır. Bu büyük kupürlü kağıt paralar enflasyon devri paraları olmayıp geçerli oldukları sürelerde gayet büyük alış gücü olan paralar olduklarından koleksiyon için saklanmış olmaları hemen hemen olanaklı değildir.

Bu suretle 1951 senesinden itibaren 5. Emisyon adı altında ve çeşitli tertiplerde yeni kağıt paralar tedavüle çıkarılmaya başlanmıştır.

5. Emisyondaki çeşitli tertipler, çok kez Merkez Bankası yönetici kadrosundaki meydana gelen değişiklikler dolayısı ile çeşitli imzalar ile çıkmış ve her yeni tertip banknotta ön yüzde aynı renk korunmuş olmasına karşın arka yüzün rengi genellikle değiştirilmiştir. 5. Emisyona ait sonuncu kupür 2.8.1971 tarihinde tedavüle çıkarılan 50 liralık banknotur.

5. Emisyonun ilk tertipleri yine 'Thomas de la Rue' ve 'Bradbury Wilkinson' basımevlerinde basılmışsa da sonraları 1958 senesinden itibaren Ankara'da kurulan Devlet Banknot basımevinde basılmaya başlanmıştır.

26 Ocak 1970 günü ve 13409 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 1211 sayılı 'Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu' ile o güne kadar kağıt paralar ile ilgili çıkan bütün kanunlar yürürlükten kaldırılmış ve bunların yerine bahis konusu kanun yürürlüğe girmiştir.

Daha sonra, 6. Emisyona dahil kağıt paraların basımına başlanmış ve 15.6.1966 tarihinden 21.6.1983 tarihine kadar olan 17 yıllık dönemde çeşitli değer ve tertiplerde olmak üzere 18 değişik kağıt para tedavüle çıkarılmış bulunmaktadır.

Son olarak, 1979-1983 yılları döneminde ise, küçültülmüş yeni boyutları ile 7. Emisyon gurubuna dahil 5 değişik kağıt para daha tedavüle çıkarılmıştır.

Gerek 6. ve gerekse 7. Emisyonlara dahil kağıt paraların tümü, Ankara'daki Devlet Banknot Matbaasında basılmıştır.

İlgililerden ve yetkili kuruluşlardan edinilen bilgilere göre, bundan böyle, 5, 10 ve 20 liralık kağıt paraların yeni basımları yapılmayacak, bunların yerine, madeni paralar basılacaktır. Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan 1 Temmuz 1983 tarihine kadar, 7 Emisyon gurubunda toplanmak ve 12 ayrı değerden olmak üzere 83 adet değişik şekil ve tertipte kağıt para basılmış ve tedavüle çıkarılmıştır.

1.7.1983 tarihi itibarıyla, bu kağıt paralardan toplam 64 adedinin tedavülden kaldırılmış olduğunu, sadece 19 adedinin geçerliliklerini koruduklarını belirterek, Türkiye Cumhuriyetinin 60 yıllık kağıt paralarının kısa tarihçesini burada bitirmek istiyoruz.

(Türk Kağıt Paraları, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17)

Paranın ve daha sonra kağıt paranın tarihimizdeki bu süregelişimini inceledikten sonra 1930 yılında kurulan T.C. Merkez Bankası da dahil olmak üzere, döviz bürolarına gelen paranın kaynağı sayılan Merkez Bankaları'nın işlevlerini ve özelliklerini incelemek yerinde olur.

IV- MERKEZ BANKALARI

Ticaret bankalarının banknot ihracı yetkilerinin devlet tarafından kaldırılıp bu yetkinin tek bir bankaya verilmesi şeklinde Batı'da geçen yüzyıl zarfında başlatılmış olan merkez bankacılığı, bugün sahip olduğu çeşitli fonksiyonlara 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde kavuşmuştur. Başlangıçta banknot ihracı fonksiyonu özel ya da karma sermayeli bir veya birkaç ticaret bankası tarafından görülmekteydi. Bu fonksiyonun kamu görevi niteliğinde olduğu; buna ilaveten merkez bankalarının ülkenin para ve kredi politikalarını tanzim edici fonksiyonlara da sahip oldukları hususu geçen yüzyılın sonlarına doğru

anlaşılmaya başlanmış ve bu tür ticaret bankalarının hisse-derlarına ait özel sermayenin devlet tahvili mukabilinde de-ğiştirilmesi suretiyle merkez bankası görevi üstlenmiş olan bu bankaların devleteştirilmesi cihetine gidilmiştir. Sonuçta, merkez bankacılığı bankalar üstü bir ihtisas bankacılığı bankalar üstü bir ihtisas bankacılığı niteliğini kazanmıştır.

(Tarihte Bankacılık, 108)

Merkez Bankaları esas itibariyle para arzını kontrol eden bankalardır. Hazineyi doğrudan, özel sektöre ise bankalara açtıkları krediler kanalıyla ve dolaylı yoldan finanse eden merkez bankaları, emisyon, kaydi para hacmi, kredi hacmi ve kredi dağılımını sürekli olarak denetimleri altında tutmakla görevlidirler. Merkez bankalarının gerek bağımsızlıkları gerekse yetkilerinin sınırları kendi kuruluş kanunlarında belirtilmekle beraber, sermaye ve yönetim itibariyle statülerinde işaret edilmiş olan bu hükümler, hükümetlerden bağımsız olarak çalışmalarına ve objektif kararlar almalarına yeterli olamamaktadır. Para, kredi, bankacılık ve kambiyo gibi karmaşık alanlarda hükümetlere en uygun seçenekleri gösterebilecek durumda olan merkez bankalarının bilhassa devletleştirilme sonrasında, daha kapsamlı kamu müdahale ve kontrolleriyle karşı karşıya bırakılmışlardır. Hemen her ülkede sermayeleri devlet tarafından sağlanan, üst kademe yöneticileri de keza devlet tarafından seçilip atanan merkez bankaları bu olgunun maliyeti gereği, hükümetlerin ekonomik politikalarına ayak uydurmak mecburiyetinde kalmaktadırlar.

Merkez bankalarının kaynakları, sermaye ve yedek akçeler ile banknot ihracı ve mevduattan oluşmaktadır. Merkez bankalarının kaynak yaratma imkanları, dolayısıyla sermayelerinin yüksek tutulması gerekmemektedir. Ancak büyük sorumluluklar ve güven telkin etmesi zorunluluğu dikkate alındığında merkez bankalarının neden yedek akçe biriktirmeye özen gösterdikleri anlaşılmaktadır. Banknot ihracı ise, merkez bankaları için faizsiz bir kaynak teşkil etmektedir. Devlet ve kamu kuruluşları na ait mevduat ile bankalar mevduatı da merkez bankalarının üçüncü önemli kaynağını oluşturmaktadır.

(Tarihte Bankacılık, 109)

Merkez bankalarına verilmiş belli başlı görevler vardır. Bunlar;

1-EMİSYON: Devletlerin asırlardan beri kıskançlıkla muhafaza ve hükümlanlık hakkının bir simgesi olarak kabul ettikleri para basma hakkı, yüzyılımızın başlarından itibaren merkez bankalarının görevleri arasına girmiştir.

(Tarihte Bankacılık, 110)

2-REESKONT: Merkez bankalarının temel görevlerinden birisini teşkil eden reeskont işlemleri, geçici olarak kısa vadeli nakit ihtiyacı bulunan ticaret bankalarının merkez bankalarına verilen senetler hakkında uygulanmaktadır.

(Tarihte Bankacılık, 114)

3-AÇIK PİYASA İŞLEMLERİ: İngiltere ve Amerika gibi bazı ülkelerde "Açık Piyasa işlemleri" deyiimi dar bir çerçevede ve sadece kısa veya uzun vadeli devlet tahvillerinin alım - satım işlemleriyle ilgil olarak kullanılmaktadır. Geniş anlamıyla "open market operations" devlet tahvilatının yanı sıra diğer sağlam tahvilatı, poligeleri hatta konvertibil döviz alım satım işlemlerini de kapsamaktadır.

(Tarihte Bankacılık, 115)

4-MEVDUAT KARŞILIKLARI: Kredi hacmi ve emisyon hacmini kontrol aletlerinden bir diğerini, ticaret bankalarının merkez bankasında bulundurmak mecburiyetinde oldukları mevduat karşılığı oranlarında yapılan ayarlamalar teşkil etmektedir.

(Tarihte Bankacılık, 116)

5-HAZİNEDARLIK: Merkez bankaları devlet daire ve kuruluşlarının banka hesaplarını tutar, devleti ülke içindeki ve ülke dışındaki tahsilat ve ödemelerini gerçekleştirir, hazineyle ilgili parasal bütün işlemlerini yürütür.

(Tarihte Bankacılık, 117)

6-ALTIN VE DÖVİZ İHTİYATLARI: 1929 Büyük buhranın takibeden yıllarda ülkelerin büyük çoğunlukla kambiyo kontrolünü benimsemiş olmaları sonucu mevcut altın ve döviz rezervi merkez bankalarında muhafaza edilmeye başlanmıştır. Altın ve döviz rezervlerinin tedavüldeki banknotların karşılığı olma vasfını kaybetmelerinden sonra bu rezervler mahiyet değiştirerek yeni bir fonksiyon üstlenmişler ve ülkenin dış ödemelerinin merkez bankasında bulundurulması ihtiyatlarını oluşturmuşlardır.

7-BANKA MEVDUATININ MUHAFAZASI: Parasal ihtiyaçların bir gereği olarak bir bankanın banknot ihraç bankası vasfını kazanması halinde, ÷lkedeki diğer ticaret bankalarının bir kısım mevduatlarını kendi kararlarıyla bir emisyon bankasında muhafaza etmeleri bankacılığın yerleşmiş bir geleneğini teşkil etmektedir. Bankaların takas ve hesaben nakil işlemlerinin merkez bankaları vasıtasıyla gerçekleştirmeleri ve nihayet reeskot işlemleri sebebiyle, bankalar merkez bankasında bir hesap bulundurmak mecburiyetindedirler.

(Tarihte Bankacılık, 120)

8-BANKALAR ARASI TAKAS: Bankalara kolaylık ve nakit tasarrufu sağlayacak, bankalararası nakit tedavülünü en aza indirecek, etkili ve ÷lkenin bünyesine en uygun takas sisteminin araştırılması ve geliştirilmesi de merkez bankalarının görevleri arasında yer almaktadır.

9-DANIŞMANLIK: Merkez bankaları her ÷lkede ekonomik ve mali ve konularda hükümetlere danışmanlık görevi ifa etmektedirler ÷lke dahilinde ve dünya para piyasalarındaki şartlar ve imkanlar, mali akımlar ile ekonomik durum ve muhtemel gelişmeler hakkında merkez bankalarının bilgi toplamaları ve bu bilgileri değerlendirmeleri, danışmanlık görevinin bir gereği olmaktadır.

(Tarihte Bankacılık, 121)

V- ULUSLARARASI PARA SİSTEMİNDEKİ GELİŞMELER

1- 1944 Temmuz ayında, ABD'de -Bretton Woods'da- imzalanan anlaşma ile II. Dünya Savaşı sonrasının uluslararası parasal sistemi kurulmuş ve kurulan sistem 1960'lara kadar ayakta kalmıştır.

27 Aralık 1945'te yürürlüğe giren Para Fonu Anlaşması sisteme dahil milli paraların altın veya 1944 yılındaki ABD dolarına göre değerlendirilmesini öngörmüştür.

Sabit döviz kurları esasını kabul eden bu sistem, döviz kurlarının uluslararası bir önem taşıdığını vurgulamış ve para değerinin saptanması ve değiştirilmesinin ancak uluslararası bir kuruluş olan IMF ile işbirliği sonunda olanak içine girebileceğini kabul etmiştir.

2- Bretton Woods'tan sonraki 30 yılda, dünya ticaret ve ödemelerindeki gelişmeler, ülkelerin iç politika tutarsızlıkları döviz politikalarının doğurduğu sorunlar ve uluslararası ekonomik ve mali alanlarda ortaya çıkan bazı ana değişiklikler, yavaş yavaş sistemle ters düşmeye başlamıştır.

1960'larda, bir yandan döviz kurlarında ortaya çıkan lehte ve aleyhte farklılıklar zamanında ve yeterli biçimde ayanlanmamış, öte yandan da ABD doları, en güçlü ekonomiye sahip, dünya ticareti ve sermaye hareketlerinde en önde bulunan ticaret ve ödeme dengeleri daima olumlu sonuç veren bir ülkenin parası olma niteliklerini yitirmiştir. Böylece ABD doları ile diğer paralar arasında kur ilişkileri de bozulmaya başlamıştır. Uluslararası işlemlerdeki artışın, toplam rezervlerin artmasını gerektirmesi, daha basit deyimle rezerv gereksinmesi ABD ödemeler dengesi açıkları sayesinde mümkün olabilmektedir.

1967 Kasım ayında, yine bir rezerv parası olan sterlinin de devalüe edilmesi üzerine doğan güvensizlik ve bu konuda uluslararası bir mekanizma gereksinmesi 1969'larda özel Çekiş Hakları'nın doğması sonucuna götürmüştür. Bu düşünce de ABD dış açığının ve diğer ülkelerde dolar birikmesinin azaltılmasını sağlayıcı bir çare olamamıştır.

Uluslararası alanda, pek çok ülkede enflasyonun boyutlarının büyümesi ve dış ödeme açıkları "sabit para" değerlerine olan güveni azalmıştır. Bu durumda, 1968 Mart ayında özel altın piyasasına müdahale durdurulmuştur. Yedilerin (Belçika, B. Almanya, Hollanda, İtalya, İsviçre, İngiltere ve ABD) 17 Mart 1968 günü Washington toplantısında altın alıp satmama konusunda, aldıkları kararlar üzerine, ABD 15.8.1971'de, IMF Anlaşmasının Bretton Woods sisteminin temel ögesi olan, doların altına ve diğer rezerv paralara olan resmi konvertibilitesini kaldırmıştır.

15.8.1971'de doların altına karşı olan resmi konvertibilitesinin kaldırılmış olmasına karşın piyasa konvertibilitesi devam etmiştir. Ancak dengesizlik sürmüş ve dolar piyasada dalgalanmaya bırakılmıştır. ABD'nin ödemeler dengesini düzeltme düşüncesi ile ithalata koyduğu % 10 oranındaki "surcharge" Bretton Woods'da dolar üzerinde kurulmuş sistemi çalışmaz hale getirmiştir. 10'lar gurubu olarak nitelenen büyük sanayi ülkeleri, sistemi tedavi amacıyla 17/18 Aralık 1971'de bir dayanışma göstererek döviz kurları konusunda ayarlama

(realignment) yapılmasını sağlamıştır. Bu toplantı Smithsonian görüşmeleri olarak anılmaktadır. Smithsonian'da varılan sonuç 1944'ten beri süregelen 1 ons altın = 35 dolar eşitliği yerine 1 ons altın = 38 dolar eşitliğidir. Ayrıca Smithsonian parasal sistem reformu gerçekleşinceye kadar piyasada günlük döviz kurları için öngörülen % 1 lik marjların geçici olarak genişletilmesi ve % 2, 1/4'e çıkarılması kararı alınmıştır.

12 Şubat 1973'te ABD dolarının ikinci devalüasyonu üzerine 1 ons altın = 42,22 dolar eşitliği ortaya çıkmıştır.

24/28 Eylül 1973'te Nairobi'de toplanan Dünya Bankası ve Para Fonu Governörler Kurulu, uluslararası para sistemi ile ilgili olarak Reform ön Tasarısı'nı kabul etmiş, böylece özel çekme hakkının ana rezerv olması, altın ve öteki rezerv paraların rolünün azaltılması önerisini benimsemiştir.

3- Altın ve kambiyo piyasalarındaki gelişmeler, 1944 sisteminin esası olan sabit paritelerin çöküşünü hazırlamış ve geçitli ülkeler para birimleri için değişik pariteler uygulamaya başlamışlardır.

Gerçekten, Ekim 1976 itibariyle, IMF üyesi ülkelere;

- Yedisi (Belçika, Luxsemburg, Hollanda, B.Almanya, Danimarka, İsveç ve Norveç) para birimlerini "snake = yılan" diye adlandırılan ortak marjlar içinde dalgalanmaya bırakmışlardır. (Ortalama kurun % 2,22 alt ve üstünde dalgalanma)

VI- İÇ GELİŞMELER

Türkiye'deki döviz trafiğinin hızla artmaya başladığı tarih 1960'lı senelere dayanıyor. Bunun nedeni Almanya, Hollanda gibi ülkelere işçi gönderilmisti. Gelen işçiler dövizlerini sarraflara bozduruyorlardı, bunun sebebi devletin uyguladığı kurun piyasa fiyatlarından çok düşüktük olması idi.

"Sarrafın kelime anlamı çok şekilde yorumlanabilir: Osmanlı döneminde Galata Bankerleri ve Sarrafları diye geçiyordu. Kısaca ilk çıkan kağıt paraların ticaretini yapıyorlardı. Cumhuriyet döneminde ise hurda altınları alıp eritip, darphane tarafından ayar kontrolü yapıldıktan sonra sikke altın haline getirip halka satan müesseselerdir.

Türkiye ekonomisinde döviz ve altın ticareti 1990 senelerine kadar sarrafların elinde idi. Döviz bulundurmamak yasak olduğu için insanlar tasarruflarını altına yatırarak değerlendireyorlardı."

Dış ülkelerden gelen insanlar kaçak bir şekilde dövizlerini sarraf ve kuyumculara bozdurmayı tercih ediyorlardı.

Sarraflar bu dövizleri yurt dışına yollayıp karşılığında külçe altın getirtiyorlar, gelen külçe altınları kuyumculara ve darphaneci sarraflara satıyorlar idi.

Bu olay 24 Ocak 1983 kararları ile değişti, Döviz bulundurmak serbest hale geldi. 1971'de doların altına karşı olan parite-ons bağımlılığı sona ermiştir. 1 ons = 35 dolar zamanla ABD serbest ekonomi tavrı dünya para piyasasına yeni bir boyut kazandırmıştır. İran-Irak Savaşında 1 ons = 600 dolar seviyesine gelmiştir. Daha sonraki senelerde 1 ons = 350 dolar seviyesine oturmuştur. Herhangi bir maddenin devlet tekeline bulunması yanlıştır. Serbest ekonomi budur.

Çünkü bazı devletler bastırdıkları banknotları % 40 % 30 u Altın karşılığı olarak bulunduruyorlardı. Altın bir güçtür, fakat işleyen fabrika da bir güçtür.

Türkiye'de döviz serbest bırakıldıktan sonra çok hızlı gelişmeler yaşanmıştır. İnsanlar tasarruf ettiği paraları dövizle çevirip bankalarda tutmaya başlamıştır. Artık altın tasarruf aracı olmaktan çıkmaya başladı. 1992 senesinde döviz bürolarının hızla açılmaya başlaması ile sarraflar nitelik değiştirmiştir. Kimi sarraflar döviz bürosuna geçmiş, kimileri de kapatmıştır.

VII- YETKİLİ MÜESSESELERİN (DÖVİZ BÜFELERİ) KURULMASINA, ŞUBE AÇMALARINA, FAALİYET VE DENETİMLERİNE DAİR TEBLİĞ:

Devlet Bakanlığı'ndan:

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'a ilişkin 94-32/12 Sayılı Tebliğ:

Madde 1- Bu tebliğin amacı, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar'a göre faaliyet göstermek üzere yetkili müesseselerin kurulmasına, şube açmalarına, faaliyet ve denetimlerine dair esasları düzenlemektir.

Madde 2- Bu tebliğin uygulamasında, 32 sayılı Karar'da yer alan tanımlara ilaveten;

A) YETKİLİ MÜESSESE İZNİ BELGESİ:

Faaliyette bulunmasına izin verilen yetkili müesseselerin merkezleri adına düzenlenen imzalı ve soğuk damgalı belgeyi,

Şube izin Belgesi: Yetkili müesseselerin Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığınca açılmasına izin verilen şubeleri için bulundukları mahallin adı belirtilmek suretiyle düzenlenen imzalı ve soğuk damgalı belgeyi,

Şube: Münhasıran yetkili müesseseye bağlı olarak çalışan idaresi yönetim kurulu kararı ile atanan yönetici vasıtasıyla yürütülen mahalli teşkilatı, ifade eder.

B) KURULUŞ İZİNİ:

Madde 3- Yetkili müesseselerin kurulması ve faaliyete geçmesi için Hazine Dış Ticaret Müsteşarlık'tan izin alınması şarttır.

Yetkili Müessese izin belgesi bulunmayan kişi ve kuruluşların ticari amaçla döviz alım - satım faaliyetinde bulunmaları yasaktır.

KURULUŞ ve İZİN ŞARTLARI:

Madde 4- Kurulmasına izin verilecek yetkili müesseselerin,

- a) Anonim şirket olması,
- b) Münhasıran yetkili müesseselerin faaliyet konuları ile iş-tigal etmek üzere kurulması,
- c) Ödenmiş sermayelerinin 40 Milyar Türk Lirasından az olmaması,
- d) T.C. Ziraat Bankasına 100 bin Alman Markı yatırılması,
- e) Kurucuların müflis, konkordato ilan etmiş veya taksirli suçlar hariç olmak üzere affa uğramış olsalar dahi ağır hapis veya 5 yıldan fazla hapis yahut zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmi ihale ve alım - satımlara fesat karıştırmaya veya Devlet sırlarını açığa vurma, vergi kaçakçılığı veya vergi kaçakçılığına teşebbüs suçlarından dolayı hüküm giymiş bulunmaması,
- f) Hisse senetlerinin nama yazılı olması ve nakit karşılığı çıkarılması,

g) Şirketi temsil ve idareye yetkili yöneticilerin yüksek öğrenim kurumlarından mezun ve mali konularda deneyimli olmaları,

h) Ana sözleşmelerinin, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında mevzuat hükümlerine uygun olması, şarttır.

BAŞVURU:

Madde 5- Yetkili müesseselerin kurulması için Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığına verilecek başvuru dilekçesi;

a) Ortaklık ana sözleşme taslağının, (Her bir kurucu ortak için)

b) Müflis olmadıklarına ilişkin Asliye Ticaret Mahkemelerinden ve konkordato ilan etmiş olmadıklarına ilişkin icra Tetkik Hakimliklerinden alınacak belgelerin,

c) Tebliğin 4. maddesi (e) bendinde sayılan suçlardan mahkumiyetlerinin bulunmadığına ilişkin Cumhuriyet Savcılığından alınacak adli sicil belgelerinin,

d) Vergi borcu bulunmadığına dair bağlı bulunulan vergi dairesinden alınacak belgelerin,

e) Ayrıntılı özgeçmişlerinin,

f) Tebliğe ekli örneğe uygun şekilde ve noter huzurunda düzenleyip imza edecekleri birer beyannamenin,

g) Müsteşarlıkça gerekli görülecek diğer bilgi ve belgelerin, eklenmesi zorunludur.

ÖN İZİN:

Madde 6- Kurucular, 5. maddede belirtilen bilgi ve belgeler ile birlikte yetkili müessese olarak kurulmak üzere ön izin almak amacıyla Müsteşarlığa başvuruda bulunurlar.

Başvuruları Müsteşarlık'ça uygun görülenlere, Türk Ticaret Kanunu hükümleri dahilinde bir anonim şirket şeklinde kurulmak üzere ön izin verilir.

Ön izin verilen yetkili müesseseler, döviz alım satım faaliyetinde bulunamazlar. Faaliyet izni almadan bu işleri yaptıkları tespit edilenlerin ön izni Hazine Dış Ticaret Müsteşarlıkça iptal edilir.

C) FAALİYETE GEÇİŞ ŞARTLARI ve İZİN BELGESİ:

Madde 7- Yetkili müesseselerin kuruluş işlemleri ön izin tarihinden itibaren 180 gün içerisinde tamamlanarak bu süre dahilinde faaliyet izni almak üzere Hazine Dış Ticaret Müsteşarlıkça başvuruda bulunulur.

Faaliyet izni almak üzere yapılacak başvuruya;

- a) Anasözleşmenin yayımlandığı Ticaret Sicil Gazetesi'nin bir nüshası,
- b) Ortaklar tarafından şirket anasözleşmesinde taahhüt edilen asgari şirket sermayesinin nakden ve defaaten ödendiğini gösterir bankadan alınacak belge,
- c) Kuruluş işlemlerinin tamamlanmasını müteakip, 100 bin Alman Markı'nın şirket adına T.C. Ziraat Bankasına yatırıldığını gösterir belge,
- d) Şirket yönetim kurulunca şirketi idare ve temsil ile görevlendirilen yöneticilerin, öğrenim durumlarını gösterir belgeler ve özgeçmişleri,
- e) İstihdam edilecek personel sayısı ve teknik donanım durumu ile ilgili bilgiler,
- f) Faaliyette bulunacakları ilin valiliğince düzenlenen, işyerinin yeterli fiziki güvenlik önlemlerine sahip olduğunu gösterir belge eklenir.

Müsteşarlık'ca yapılan inceleme neticesinde, durumları uygun görülen yetkili müesseselere faaliyette bulunma izni verilerek, şirket adına "Yetkili Müessese izin Belgesi" düzenlenir.

Şirket adına düzenlenen "Yetkili Müessese izin Belgesi" şirketin merkezinde, herkesin görebileceği şekilde asılı bulundurulmak zorundadır.

D) ŞUBE AÇMA:

Madde 8- Yetkili müesseselerin merkezlerine ilaveten şube açmaları Müsteşarlığın ön iznine tabidir. Şube açmak üzere yapılacak başvurulara yönetim kurulu kararı ile birlikte şube açılması nedenlerini belirtir bir raporun eklenmesi zorunludur. Yapılacak değerlendirme neticesinde durumları uygun bulunan yetkili müesseselere şube açma izni verilir.

Şube açma iznini müteakip 120 gün içersinde;

- a) Her bir şube için 4. maddede belirtilen ödenmiş sermayeye 40 milyar Türk Lirası ilave edildiğine ilişkin Ticaret Sicili Gazetesi ve arttırılan sermayenin tamamının ödendiğini gösterir bankadan alınacak belgenin,
- b) 100 bin Alman Markı'nın şirket adına T.C. Ziraat Bankasına yatırıldığını gösteren belgenin,
- c) Faaliyette bulunacakları ilin Valiliklerince düzenlenmiş şubenin yeterli fiziki güvenlik önlemlerine sahip olduğunu gösteren belgenin,
- d) Şubenin tesciline dair Ticaret Sicil Gazetesinin bir nüshasının,
- e) Şubeyi idare ile görevlendirilen yöneticinin atanmasına dair yönetim kurulu kararı ile bu kişiye ait öğrenim durumunu gösterir belge ve özgeçmişinin,

Tevdii halinde, faaliyete geçmesi uygun görülen şubelere "Şube izin Belgesi" Müsteşarlık'ça verilir. Şube izin Belgesi verilmesinden önce faaliyete geçen şubelere ait izinler Müsteşarlıkça iptal edilir.

E) İŞYERİ NAKLİ ve UNVAN DEĞİŞİKLİĞİ:

Madde 9- Yetkili müesseselerin merkez ve şubeleri, Müsteşarlıkça izin verilen işyerleri dışında faaliyette bulunamazlar. Yetkili müesseselerin unvan değişikliği ile merkez ve şubelerinin nakli Müsteşarlığın iznine tabidir.

F) HİSSE DEVRİ:

Madde 10- Yetkili müesseselerin ortaklarında değişikliğe neden olan hisse devirleri Müsteşarlığın iznine tabidir. Hisse-leri devralacak kişilerin kurucu ortaklarda aranılan şartları haiz olması ve bu durumun Tebliğin 5. maddesinde belirtilen belgeler ile tevsiki gereklidir.

Yetkili müesseseler, faaliyet izni verildiği tarihten itibaren bir yıl geçmedikçe hisse devrinde bulunamazlar.

G) FAALİYET KONUSU:

Madde 11- Yetkili müesseseler aşağıda belirtilen faaliyetlerde bulunurlar.

A- Dövizle ilişkin işlemler;

a) Merkez Bankası'nca alım satım konusu yapılan efektifleri almak ve satmak.

b) Efektifleri daha küçük ve daha büyük kupürlerle veya ayrı cins efektiflerle değiştirmek.

c) Merkez Bankası'nca tespit edilen usul ve esaslar çerçevesinde dövizli natık çekleri satın almak ve uluslararası kredi kartları karşılığında ödeme yapmak.

d) Merkez Bankası bünyesinde kurulan Döviz ve Efektif Piyasalarında, öngörülen şartları yerine getirmek kaydıyla Banka'ca belirlenen esas ve usuller dahilinde döviz ve efektif alım satımı yapmak.

B- Kıymetli Maden ve Taşların ithal ve ihracına ilişkin işlemler;

a) işlenmiş kıymetli madenler, işlenmiş veya işlenmemiş kıymetli taşlar ve eşyayı "ithalat Rejimi Kararı ve Yönetmeliği" esasları dahilinde ithal etmek.

b) işlenmiş veya işlenmemiş kıymetli madenler, taşlar ve eşyayı ihracat Rejimi Kararı ve Yönetmeliği esasları dahilinde ihraç etmek.

c) işlenmemiş kıymetli madenler ve taşların geçici ithalini ve işlendikten sonra ihracını yapmak.

d) işlenmiş veya işlenmemiş gümüşü ve gümüşten mamül eşyayı ithalat ve ihracat Rejimi esasları çerçevesinde ithal ve ihracat, işlenmemiş gümüşü geçici olarak ithal ederek, işlendikten sonra ihracını yapmak.

Yetkili müesseseler yukarıda belirtilen işlemler dışında ki faaliyetlerde bulunamazlar.

H) HESAP ve BELGE DÜZENİ:

Madde 12- Yetkil müesseseler Türk Parası Kıymetini Koruma ve ilgili diğer mevzuat hükümleri çerçevesinde faaliyette bulunurlar.

- Yetkili müesseseler Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu'na göre işletmenin ihtiyacına uygun birinci sınıf tacirlerin tutmak zorunda oldukları defter ve kayıtları tutmak zorundadırlar.

- Merkez Bankası'nca belirlenen esaslar dahilinde her bir işlem itibarıyla döviz alımlarında "Döviz Alım Belgesi", döviz satımlarında "Döviz Satım Belgesi" düzenlerler. Döviz alım ve satım işlemlerini, kayıt dışı bırakamazlar ve mahiyetlerine uygun düşmeyen bir şekilde muhasebeleştiremezler.

- Yetkil müesseseler satın aldıkları dövizleri 32 sayılı Karar ve bu Karar'a ilişkin Merkez Bankası Genelgeleri ile tespit edilen oran ve esaslar dahilinde anılan Bankaya devrederler.

I) FAALİYETİN DURDURULMASI:

Madde 13- Faaliyet izin tarihinden itibaren 180 gün içerisinde faaliyete geçilmemesi veya faaliyete sürekli olarak 180 gün veya daha fazla süreyle ara verilmesi halinde, faaliyet izin ve "Yetkili Müessese izin Belgesi" iptal edilir. izin belgeleri iptal edilenler yetkili müessese olarak faaliyette bulunamazlar.

Bu tebliğ ve Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki mevzuat hükümlerine aykırı işlem yaptığı tespit edilen yetkili müesseseler hakkında, 1567 sayılı Kanuna istinaden yasal kovuşturmayla geçilir. Ayrıca, anılan kanuna ilişkin 32 sayılı

Kararın 21. maddesi uyarınca yetkili müesseseler ilk tespitte uyarılır, mevzuat hükümlerine aykırı işlemlerin 1 takvim yılı içerisinde ikinci defa tespitinde 15 gün, üçüncü tespitinde ise 30 gün süreyle geçici veya fiilin mahiyetine göre sürekli olarak döviz alım - satım faaliyetinden men edilir.

Müsteşarlıkça faaliyetleri iki kez geçici olarak veya tespit edilen fiilin mahiyetine göre sürekli olarak durdurulan yetkili müesseselerin "Yetkili Müessese izin Belgeleri" iptal edilir.

Faaliyet izni iptal edilen yetkili müesseselerin, "Yetkili Müessese izin Belgesi" ni ve "Şube izin Belgesi" ni Müsteşarlıkça verilen süre dahilinde iade etmemeleri veya faaliyetlerine devam etmeleri halinde haklarında kanuni kovuşturma açılır.

K) YETKİLİ MÜESSESE UNVANININ KORUNMASI:

Madde 14- Faaliyet izni bulunmayanlar veya iptal edilenler, yetkili müessese olarak faaliyette bulunamayacakları gibi ticaret unvanlarında, ilan ve reklamlarında veya işyerlerinde faaliyette bulundukları izlenimini yaratacak hiçbir kelime, deyim ve işaret kullanamazlar.

L) BİLGİ VERME :

Madde 15- Yetkili müesseseler, yıllık bilanço ve kar - zarar cetvelleri ile ayrıca yıllık döviz alım satım işlem hacmini ve Merkez Bankasına yaptıkları zorunlu döviz devrini içeren yıllık faaliyet raporunun bir örneğini, takibeden yılın Nisan ayı sonuna kadar Müsteşarlığa gönderirler.

Müsteşarlıkça öngörülen forma uygun olarak birer aylık dönemler itibarıyla döviz alım-satım işlem hacmini ve Merkez Bankası'na zorunlu döviz devirlerini gösteren tabloları takib eden ayın 10 na kadar Müsteşarlığa gönderilir.

Müsteşarlık yetkili müesseselerden yukarıda sayılanların yanında diğer her türlü bilgiyi belirleyeceği şekil ve sürelerde isteyebilir.

M) DENETİME YETKİLİ MERCİLER:

Madde 16- Yetkili müesseselerin faaliyet ve işlemleri, 1567 sayılı Kanuna göre inceleme ve soruşturma yapmaya yetkili bulunan denetim elemanları ile Kambiyo Müdürlükleri ve ilgili kanunlarla denetim yapmaya yetkili elemanlar tarafından incelenebilir.

Yetkili müesseseler yukarıda yazılı denetim elemanlarının ve mercilerinin isteyecekleri bilgi ve belgeleri vermek, evrak ve defterlerini ibraz etmek zorundadır.

Merkez Bankası yetkili müesseselerde inceleme yapmaya yetkilidir.

N) SİRADAN DÖVİZ BÜROLARI:

Yukarıda açıklanan tüm işlemleri yapmakla yükümlüdür.

Sıradan döviz büroları bir yıl içinde 1.000.000.- Dolar alış göstermek zorundadır. 1.000.000.- Dolar'ın % 14'ünü takibeden ayın sonuna kadar (Ocak ayına ait zorunlu devri Şubat ayı sonuna kadar) tamamlamak zorundadır. Devir yapacağı gün Merkez Bankası'nın o an için belirlediği kur üzerinden Merkez Bankasına zorunlu devir yapmakla yükümlüdür. Döviz büroları Merkez Bankası'nca alım konusu yapılan tüm efektiflerin % 14'ünü ister kendi cins efektif karşılığını, isterlerse efektiflerin parite üzerinden Dolar veya Mark karşılığını Merkez Bankasına devir yapmak zorundadırlar. Yapılan zorunlu devir işlemi için satış fişi kesilirken 10400 istatistik kodu kullanılır. 10400 istatistik kodu ile yapılan işlemler zorunlu devire tabi değildir.

Döviz bürolarının Merkez Bankası'nca satım konusu yapılan tüm efektiflerden satış işlemleri sırasında 0,001 oranında Kambiyo Gider Vergisi almakla yükümlüdür. Bir ay içinde yapılan tüm efektif satışlarının 0,001'i takibeden ayın 15'i mesai bitimine kadar ilgili vergi dairesine beyan edip ödemekle yükümlüdür.

E K 1

"Merkez Bankası'na her ay gönderilmesi gereken rapor; ilk sayfa dilekçe şeklinde, ikinci sayfa da müessese ile ilgili genel bilgive ekte on adet tablodan ibarettir."

T.C. MERKEZ BANKASI
KAMBIYO GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ÖDEMELER DENGESİ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Parasını Koruma kanunu hakkında 32 sayılı karar ile Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın ilgili tabliğine ilişkin, 1-A sayılı Bankanız genelgesi gereği 1997 AĞUSTOS ayına ait ilgili tablolar tanzim edilerek EK'te sunulmuştur.
Bilgilerinize arz ederiz.

EKi: 1997 AĞUSTOS ayına ait 11 adet tablo

E K D

YETKİLİ MÜESSESENİN ADI : MÜTEBER ALTIN VE DÖVİZ YETKİLİ
MÜESSESESİ A.Ş.

YETKİLİ MÜESSESE ADRESİ : SİRKECİ HAMİDİYE CAD. DOĞUBANK
İŞHANI NO: 33 EMİNÖNÜ-İSTANBUL

GENEL MÜDÜRÜN TELEFON NO : 0 212 520 70 38 - 522 12 12

FAKS NO : 526 42 29

YETKİLİ MÜESSESE KOD NO : 369

E K 3

D Ö V İ Z A L İ Ş L A R I (M U H A B İ R G İ R İ Ş L E R İ)

AĞUSTOS 1997 AYI

İST. NO.	US \$	DM	DiĞER (US \$)
1249	_____	_____	_____
1300	_____	_____	_____
3506	_____	_____	_____
3510	_____	_____	_____
4370	_____	_____	_____
4380	_____	_____	_____
4395	_____	_____	_____
4398	_____	_____	_____
4440	_____	_____	_____

E K 4

D Ö V İ Z S A T I Ş L A R I (M U H A B İ R Ç I K I Ş L A R I)
AĞUSTOS 1997 AYI

İST. NO.	US \$	DM	DiğER (US \$)
5585	_____	_____	_____
5586	_____	_____	_____
5592	_____	_____	_____
7506	_____	_____	_____
7510	_____	_____	_____
8370	_____	_____	_____
8380	_____	_____	_____
8395	_____	_____	_____
8396	_____	_____	_____
8400	_____	_____	_____
8440	_____	_____	_____

E K 5

E F E K T İ F A L İ Ş L A R

AĞUSTOS 1997 AYI

İST. NO.	US \$	DM	Diğer (US \$)
9249	829.171.-	729.570.-	82.265.-
9370	_____	_____	_____
9380	_____	_____	_____
9395	_____	_____	_____
9506	_____	_____	_____
9510	_____	_____	_____
9440	_____	_____	_____
9375	_____	_____	_____
TOPLAM	829.171.-	729.570.-	82.265.-

E K 6

E F E K T İ F S A T I Ş L A R

AĞUSTOS 1997 AYI

İST. NO.	US \$	DM	DiğER (US \$)
10285	455.583.-	610.930.-	70.215.-
10286	_____	_____	_____
10370	_____	_____	_____
10395	_____	_____	_____
10397	_____	_____	_____
10400	_____	_____	_____
10440	300.000.-	103.690.-	_____
10492	_____	_____	_____
10506	_____	_____	_____
10375	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
TOPLAM	755.583.-	714.620.-	70.215.-

T A B L O - 1 -

***** MUHABİR MEVCUDU *****

DöVİZ CİNSİ	GEÇEN AY SONU BAKİYESİ	CARİ AY HAREKETİ		CARİ AY SONU BAKİYESİ
		GİRİŞ (*)	ÇIKIŞ (**)	
US \$	_____	_____	_____	_____
DM	_____	_____	_____	_____
DiğER US \$	_____	_____	_____	_____

(*) 1249 - 4400 DöVİZ İSTATİSTİK KODLARININ TOPLAMI
(**) 5585 - 8840 DöVİZ İSTATİSTİK KODLARININ TOPLAMI

T A B L O - 2 -

***** EFETİF MEVCUDU *****

GEÇEN AY SONU BAKİYESİ	CARİ AY HAREKETİ		CARİ AY SONU BAKİYESİ
	G İ R İ Ş (***)	Ç I K I Ş (****)	
\$ 47.081.-	829.171.-	755.583.-	120.669.-
DM 18.250.-	729.570.-	714.620.-	33.200.-
Diğ.\$ 19.506.-	82.265.-	70.215.-	31.556.-

(***) 9249 - 9510 EFETİF İSTATİSTİK KODLARININ TOPLAMI
(****) 10285 - 10510 EFETİF İSTATİSTİK KODLARININ TOPLAMI

T A B L O - 3 -

***** YURTIÇİ BANKS VE ÖZEL FİNANS KURUMLARI *****
NEZDİNDEKİ DÖVİZ HESAPLARI

DÖVİZ CİNSİ	GEÇEN AY SONU BAKİYESİ	CARİ AY HAREKETİ		CARİ AY SONU BAKİYESİ
		GİRİŞ (*)	ÇIKIŞ (**)	
_____	_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____	_____

(*) 7510 - 10510 İSTATİSTİK KODLARININ TOPLAMI
(**) 3510 - 9510 İSTATİSTİK KODLARININ TOPLAMI

T A B L O - 4 -

***** MERKEZ BANKASI *****
NEZDİNDEKİ DÖVİZ HESAPLARI

GEÇEN AY SONU BAKİYESİ	CARİ AY HAREKETİ		CARİ AY SONU BAKİYESİ
	G İ R İ Ş (****)	Ç I K I Ş (****)	
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

(***) 7506 - 10506 İSTATİSTİK KODLARININ TOPLAMI
(****) 3506 - 9506 İSTATİSTİK KODLARININ TOPLAMI

T A B L O - 5 -

***** ALTIN MEVCUDU *****

ALTIN SAFLIK DERECECI	GEÇEN AY SONU MEVCUDU KG	CARI AY İÇİNDEKİ ALIM-SATIM		CARI AY SONU MEVCUDU KG	ALTIN ALIM FİATİ \$/KG (*)	TOPLAM ABD 1 KARŞILI
		ALINAN KG	SATILAN KG			
995.0/1000.0	—	—	—	—	—	—
999.9/1000.0	—	—	—	—	—	—

KULLANILACAK DERECELER:1) 1KG=32.1507424 ONS

2) CARI AY SONU MEVCUDUNUN DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILACAK ALTIN FİATİ CARI AYI TEKİP EDEN AYIN İLK İŞ GÜNÜ REUTERS SİSTEMİNİN MERKEZ BANKASI'NA ALT OLAN "CBIO" KODLU SAYFASINDA YER ALACAK OLAN "LONDRA PİYASALARINDA BİR ÖNCEKİ GÜN İÇİN BİLDİRİLEN ALIM" FİATIDIR.

3) 995.0/1000.0 SAFLIK DERECESİNDEKİ ALTIN FİATINA GÖRE BULUNACAK OLAN FİATTIR.

T A B L O - 6 -

I - TOPLAM VARLIKLAR	:	\$	170.241.-
A) MUHABİR MEVCUDU	:	\$	-----
B) EFEKTİF MEVCUDU	:	\$	170.241.-
C) YURTIÇİ BANKA VE ÖZEL FİNANS KURUMU NEZDİNDEKİ DÖVİZ HESABI	:	\$	
D) MERKEZ BANKASI NEZDİNDEKİ	:	\$	
E) ALTIN MEVCUDU	:	\$	
II - AZAMI BULUNDURACAĞI DÖVİZ VARLIĞI (A/B)	:	\$	279.057.-
A) ÖDENMİŞ SERMAYE + YEDEK AKÇE	:	TL	30.000.000.000.-
B) 1 OCAK 1996 TCMB ABD \$ DÖVİZ ALIŞ KURU	:		107.505.-
III - FARK	:		108.816.-
(I-II)			

"Merkez bankası Mark için parite ile dolar olarak yapılan zorunlu devir örneği."

27/06/1997

T.C. MERKEZ BANKASI
KAMBIYO ŞUBESİ
UNKAPANI-İSTANBUL

ÖZÜ MAYIS 1997 AYINA AİT ZORUNLU EFEKTİF DEVİRİ HAKKINDA

MAHİYETLERİ AŞAĞIDA YAZILI OLUP T.P.K.K. HAKKINDAKİ KARARA VE ONA İLİŞKİN TEBLİĞLER GEREĞİNCE DEVRETTİĞİMİZ EFEKTİFLERİN KARŞILIĞINI TEŞKİL EDEN T.L.'NİN E.F.T. KANALI İLE DEMİRBANK İSTANBUL ŞUBESİNDEKİ HESABA ALACAK KAYDININ TEMİNİNİ RİCA EDERİZ.

NOT: YAPILAN ZORUNLU DEVİR 1.7251 PARİTE ÜZERİNDEN HESAPLANARAK 3.682 USD MAHSUP EDİLMİŞTİR.

DÖVİZ CİNSİ	MİKTARI	ANLAŞMA KURU	TL. KARŞILIĞI
MARK	6.500.-	85.101.-	553.156.500.-
		TOPLAM	553.156.500.-

MARK KUPÜR DÖKÜMÜ

1000 *	2 =	2.000.-
500 *	1 =	500.-
200 *	5 =	1.000.-
100 *	19 =	1.900.-
50 *	6 =	300.-
20 *	20 =	400.-
10 *	26 =	260.-
5 *	28 =	140.-
TOPLAM		6.500.-

D) İNTERBANK PARA PİYASALARINA KAYITLI DÖVİZ BÜROLARI:

interbanka girmek isteyen sıradan döviz büroları 6 ay boyunca 1.000.000.- Dolar Zorunlu Devir yapabilmiş ise Hazine ve Müsteşarlığa müracatta bulunurlar. Müracatta bulunan döviz bürosu araştırmalar sonucunda uygun görülür ise inter Bank piyasasına girebilir. Sıradan döviz büroları ile aralarındaki farklar; döviz devrinde (cbtb) sayfasındaki kurları uygulayabilir. Her ay en az 1.000.000.- Dolar Zorunlu Devir yapmak zorundadır. Kotasyon piyasasında dolar alıp satmakla yetkilidir. Bu piyasada sattığı dolarlar zorunlu devir yerine sayılabilir. Ayrıca sıradan döviz bürolarının devirlerini de yapabilirler. Kotasyon piyasasında yaptığı işlemler en az 300.000.- Alman Markı 200.000.- Amerikan Doları olmalıdır. Bu limitlere 50.000.- ekleyerek işlem yapabilir. interbanka giren döviz büroları en az 400.000.- Dolar'lık teminat mektubunu Merkez Bankasına vermek zorundadır. Bu limit daha fazla da olabilir. Verilen teminat mektubundaki limitin alışlarda bir gün içinde 3 katı kadar hareket edilir, satışlarda ise limit yoktur.

B) ALTIN PİYASALARINA KAYITLI OLAN (Altın alım satım işlemi yapan) DÖVİZ BÜROLARI:

Altın piyasalarına girebilmek için Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na müracatta bulunulur. Müracaatı onaylanan döviz büroları ilk olarak Altın Borsasında bir stand kiralamak zorundadırlar. Bu standta görevlendirilecek bir Broker Altın borsasında işlem emri vermekle yetkilidir. Borsanın yıllık aidatını ödemekle yükümlüdürler. Altın borsasına girebilmek için iki teminat göstermeleri gerekir:

- 1- Risk teminatı:** Enaz 10.000.- dolarlık teminat mektubu. Bu teminat mektubu kuruluşun kendine ait bankası var ise ve kendi bankasının teminat mektubu ise kabul edilmez.
- 2- İşlem teminatı:** Yaklaşık olarak ne kadar işlem yapacaklarına dair bilgi vermelidirler.

Altın Borsasından 5 kilonun altında işlem yapılamaz. Bu limit birer kilo olarak artırılabilir. Yapılan işlemlerde her iki taraf da alıcı ve satıcı 0,0003 oranında komisyon öder.

VIII- 1994 NİSAN KRİZİNDEN SONRA DÖVİZ BÜROLARI İÇİN YASAL DÜZEN-LEMELER:

Fiş düzenlemesi getirildi. 1994 yılına kadar bilgisayar-
dan çıkarılan alelade düz kağıtlar resmi makbuz sayılıyordu.
1994 yılında Vergi Dairesinin izni ile yetkili matbalar tara-
fından basılıp, Maliye Bakanlığı'nın mührünü taşıyan resmi
makbuzların kullanılması zorunluluğu getirildi. Resmi fiş zo-
runluluğu getirildikten sonra görülen gerçek ise sıradan dö-
viz bürolarından toplanan Kambyo Gider Vergisi oranı artmış-
tır. Yönetim kurulunda bulunan üç kişiden birisi yüksek okul
mezunu olmak zorunda idi. Tüm döviz bürolarına alarm takma
zorunluluğu getirildi. Bütün döviz bürolarının merkez için
2.000.000.000.- TL, her şubesi için de 1.000.000.000.- TL'nin
Merkez Bankası'na yatırılması zorunluluğu getirilmiştir.

Merkez Bankası'na yatırılan paralara 1994 yılında % 107
oranında faiz uygulanıyordu. 1955 yılında Merkez Bankasında
bloke edilen paralar merkez ve şubeler için 3.000.000.000.-
TL'ye tamamlatıldı. 1995 ve 1996 yılında Merkez Bankasında
bloke edilen paralara % 50 oranında reeskont faizi uygulandı.
1997 yılında Merkez Bankasındaki paralar 100.000 Alman Markı'
na çevrilip T.C. Ziraat Bankası'na aktarılmıştır.

Döviz bürolarının paraları Türk Lirası olarak tutulması
ve reeskont faizi uygulanması çok yanlıştı. Aynı uygulamalar
Aracı Menkul Değerlere de yapılmıştır. Menkul Değerler müşte-
rilerinin hisse senetlerini kendi kasalarında saklayabiliyor-
lardı, o zaman Takasbank kurulmamıştı. Oysa döviz büroları
müşterilerinin dövizlerini kendi kasalarında saklayamıyorlar-
dı. Buyüzden ve paralarının niçin bloke edildiği anlaşılamı-
ştır.

1994 Kararlarında Yetkili Müessese adı altında bir levha
çıkarıldı. Bu levhayı tüm döviz büroları görünür bir yere as-
makla yükümlüydü ve bu belgeye her yıl yaklaşık olarak 10.000
DM civarında vergi ödeniyordu. Aynı yönetmelik menkul değer-
ler için de uygulanıyordu. Görüldüğü gibi menkul değerler dö-
viz bürolarıyla eşit tutuluyordu. Türkiye'de Menkul Değerler
Borsası vardır, fakat Döviz Borsası halen kurulamamıştır.

1994'te döviz bürolarının kur ayarlamalarının Türkiye e-
konomisini kötü yönde etkilediği söyleniyordu. Oysa yüksek
faiz politikası (Gecelik faiz oranları % 700 ve % 800'lü de-
ğerlere ulaşmıştır.) enflasyonu etkileyen en büyük etkidir.

1994 Yılında 2.000.000.000.- TL karşılığında 200.000.- Alman Markı alınabiliyordu fakat 1994 yılı sonunda 120.000.- Alman Markı seviyesine düşmüştür. Aradaki farkın oluşmasına Devletin uyguladığı faiz politikası neden olmuştur.

1987-1997 Yılları dönem başı Dolar ve Mark kurları:

Yılı	Dolar	Mark
-----	-----	-----
1987	756	388
1988	1.020	639
1989	1.815	1.023
1990	2.312	1.365
1991	2.927	1.948
1992	5.075	3.340
1993	8.551	5.303
1994	14.150	8.550
1995	36.919	24.765
1996	56.675	40.154
1997	108.500	70.100

Türkiye açısından ise 1994 krizi faiz politikası ve senelik dolar artışlarını karşılaştırdığımızda Türkiye Cumhuriyeti büyük paralar kaybetmiştir. Örneğin; 1995 Yılı içerisinde doların yıllık artışı % 55 olmuştur. Türk Lirası'nın ortalama faiz getirisi ise enaz % 110 ençok % 140 olmuştur.

Avrupa ve Amerika'daki kapital sahipleri Türkiye piyasasına Amerikan Doları getirip, Türk Lirası'na çevirerek 3'er, 6'şar aylık ve senelik hazine bonoları almışlardır. Örneğin; 1995 senesi başında 1.000.000.- Amerikan Doları'nı Türk Lira' sına çevirerek senelik bono alıp 1995 yılı sonunda tekrar Dolarlara çevirdiğinde 2.000.000.- Amerikan Doları yaptığı görülmektedir. Buradan anlaşılan Avrupa ve Amerika devletlerine görülmeyen vergi veriyoruz. 1996 senesini incelersek Dolar artış ile Türk Lirası artışı arasındaki fark % 35 civarındadır. Dünyadaki dolar libor faizleri ise % 5 ila % 9 arasındadır. Eğer dış ülkelerdeki sıcak para bu amaçlarla Türkiye'ye gelmeye devam ederse Türkiye Cumhuriyeti olarak - istediğimiz kadar yatırım yapsak da - hiçbir faydası olmayacaktır. Çünkü bu görünmez faizin altından hiçbir ülke kalkamaz. Eğer bu şekilde devam ederse yakın tarihlerde tekrar bir 94 krizi yaşanabilir.

IX- ALTIN VE DÖVİZ BORSASININ İSTANBUL'DAKİ TARİHİ YERLEŞİM MERKEZLERİ

Galata bankerleri 1930'lu yıllara kadar Tünel etrafında bulunmaktaydı. Cumhuriyet tarihinin ilk yıllarında ise şu anki Mısır Çarşısının yayındaki Balık Pazarında faaliyet bulunmaktaydı. 1956 Yılındaki çevre düzenlemesi için bu alan Adnan Menderes'in emri ile yıkılmıştır. Burada bulunan banker, sarraf ve kuyumcular Dördüncü Vakıfhan'a bir kısmı 1958 senesinde doğubanka bankerler kuyumcu ve sarrafların bir kısmı Kapalıçarşıya taşınmıştır. 1956'lı senelere kadar Kapalıçarşıda hiç kuyumcu yoktu. Fakat şu anda kuyumcu atölyeleri, kuyumcular, sarraflar, altın borsası ve döviz borsasının merkezi halinde idi.

Osmanlı tarihinden 1980'li yıllara kadar bankerlik, döviz ticareti ve altın borsası Yahudi, Rum ve Ermenilerin elindeydi. 1960'lı yıllarda Rumların büyük bir kısmı göç ettiği için bu piyasadaki etkinliklerini kaybetmişlerdi. 1958 - 1980 yılları arasında Doğubank altın piyasasının % 70'ine Yahudiler Kapalıçarşıda kuyumcu atölyelerine ise Ermeniler hakimdi. 1960-1982 yılları arasında Dördüncü Vakıfhan da borsa bankerliği Rum ve Yahudilerin hakimiyetindeydi. 1986 yılına kadar gayriresmi hisse senedi piyasası Dördüncü Vakıfhan da devam etmekteydi.

12 Eylül 1980 ihtilalinden sonra kapital sahibi yabancıların hepsi göç etmiştir. 12 Eylül'ün bilinmeyen faydalı yönlerinden bir tanesidir. Çünkü bu piyasalar Türkler'in eline geçmiştir. Günümüzdeki durum ise; Dördüncü Vakıfhan da hiçbir borsa ve hisse senedi faaliyeti bulunmamaktadır. Doğubank ta üç adet sarraf, bir adet kuyumcu ve üç adet döviz bürosu faaliyet göstermektedir. Balık Pazarında sarraf ve kuyumcu olarak halen faaliyetini sürdüren az sayıda esnaf kalmıştır. Kapalıçarşı da ise altmış adet döviz bürosu, yüzlerce kuyumcu atölyesi ve binlerce kuyumcu faaliyetini sürdürmektedir. Altın borsası kurulmasına rağmen insanlar halen Kapalıçarşı da bir mevki de toplanıp alım satımlarını sürdürüyorlar. Bu da altın borsasında işlem yapabilmenin çok ağır şartları olduğunu gösteriyor. Döviz borsası ise yaklaşık olarak otuz seneden beri Çuhacı Hanın civarındaki köşelerde toplanıp döviz alım satımı yapılan ve Türkiye deki döviz fiyatlarını belirleyen gayriresmi yerdir.

X) DÖVİZ BÜROLARININ GELECEĞİ:

Mantık olarak şunu bilmek gerekir ki döviz bürolarının esas amacı turiste hizmet etmektir. Fakat Türkiye'de enflasyon normalden çok yukarıda seyretmektedir. Bu yüzden Türkiye'deki döviz büroları halkın yatırım yaptığı paraların değerlerini korumak için gittiği yerler konumuna gelmiştir. Öyle ki insanlar artık dövizini sadece paralarının erimemesi için bir çare olarak görmektedirler. Ayrıca özel bankaların dövizde uyguladığı yüksek faiz ile de hem paralarını döviz olarak arttırmaktadırlar, hem de enflasyon dalgalanmalarına karşı paralarının değerini korumaktadırlar. Batılı ülkelerde enflasyon oranı çok düşük olduğu için halk kendi parasıyla yatırım yapabiliyor yada birikimlerini erimeden kendi para birimiyle saklayabiliyor. Bu yüzden batılı ülkelerde döviz yatırım amacı olarak değil, alışveriş aracı olarak görülmektedir. Eğer Türkiye'deki enflasyon % 10 seviyesine düşerse şunda faaliyet gösteren 700 tane döviz bürosunun sayısı en az yarıya düşer.

Çağımız internet çağıdır. Amerika Birleşik Devletleri para piyasasının merkezi olduğu gibi internet'in de merkezidir. Örnek verecek olursak; Bir Amerikalı X firmasından mal alımı yapabiliyor. Çek defteri kullanmaksızın verilen şifreler sayesinde ödemelerini yapabilir. Evinde oturup bir bankadan diğer bir bankaya havale yapabiliyor, hatta günlük ihtiyaçlarını bile internet aracılığı ile temin edebiliyor. Biz Türkiye olarak gelişmeleri daha geriden takip ettiğimiz için internet'in yaygın bir şekilde kullanılması da daha uzun bir zaman alacağına benziyor. Türkiyedeki insanlar da bütün ihtiyaçlarını bu şekilde gidermeye başlarsa döviz büroları, banka şubeleri, süper marketler gibi yerlere ihtiyaç kalmayacaktır. Bu gelişmelerin tek sakıncası da insanlar arası ilişkilerde azalma riskidir. Öngörülen ağır koşullardan dolayı bir döviz bürosuna yatırım yapmak katlanılması çok zor bir yükümlülüktür. Bunun yerine gelişmeleri çok iyi izlemek ve çok kuvvetli bir bilgisayar ağına sahip olmak yeterlidir. Böylece piyasadaki para dolaşım hızı akla yatkın kanunlar ve yeterli teknolojiyle istenilen seviyeye gelir. Yapılması gerekenler, kanun bazında vergileri düşürmek, teknoloji bazında da yatırım yapmaktır. Hali hazırdaki döviz bürolarının olumsuz koşullarına rağmen bu bürolar sayesinde Türkiye'deki para dolaşım hızının arttığı yadsınamaz.

BİBLİYOGRAFYA

- Günel, Vural Döviz Hukuku. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları. Mart 1980
- Kayra, Cahit Türkiye'de serbest piyasada altın ticareti. Maliye Tetkik Kurulu Yayınları. 1970
- Kazgan, Haydar Galata Bankerleri. Türkiye Ekonomi Bankası Anonim Şirketi.
- Ölçer, Cüneyt Türk Kağıt Paraları. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Ankara, 1983
- Özmen, Selahattin Maliye Yazarı. 1989
- Tarlan, Selim Tarihte Bankacılık. Maliye ve Gümrük Bakanlığı APK Kurulu Yayını. Ankara, 1986
- Tarlan, Selim Tarihte Para. Maliye ve Gümrük Bakanlığı APK Kurulu Yayınları. Ankara, 1992
- Lebib Yalkım Yürürlükteki Türk Parası Kıymetini Koruma Yayınları. ararları ve Tebliğler.